

การสร้างพุทธอาณาจักรยุคจาริต*

ยุพิน เข้มมุกด์

ความนำ

บทความนี้เกิดจากสภาวะเหตุการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม (พุทธจักรและอาณาจักร) ที่เป็นอยู่ปัจจุบันผู้เขียนมีจุดประสงค์ให้ผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราวอย่างนี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกดังที่กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย” ผู้เขียนจึงได้นำงานวิจัยเรื่อง พุทธศาสนาในล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย มาปรับปรุง เพิ่มเติม เพื่อให้มองเห็นภาพที่ชัดเจน จึงเริ่มต้นประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคจาริตไล่เรียงมา

* บทความนี้ปรับปรุงจากงานวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนาในล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย พ.ศ.๑๙๓๙-๒๑๐๑” ได้รับทุนอุดหนุนจากสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๒๗.

จนถึงล้านนาหรือเมืองไทยปัจจุบันโดยเน้นเฉพาะปฏิสัมพันธ์ระหว่าง การสร้างความมั่นคงของสถาบันฝ่ายบ้านเมืองกับสถาบันสงฆ์ แม้บ้านเมืองไม่ได้ปกครองระบอบเดิมเหมือนยุคจารีต แต่ผู้นำทางการเมือง กับสถาบันสงฆ์ต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีไม่เอนเอียงอ่อนไหวไปตามแรงอำนาจใจ รักชอบโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ดังนั้น นัยยะที่ซ่อนเร้นอยู่ในเนื้อหาอยู่ที่ผู้อ่านจะมองเห็นเป็นอย่างไร

ลักษณะเด่นของการปกครองแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ลักษณะการปกครองของชุมชนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะเป็นการปกครองโดยธรรม วัฒนธรรมเช่นนี้ปรากฏเค้าวารับมาจากจีนและอินเดีย จักรพรรดิจีนต้องปกครองโดยธรรม ถ้าไม่เช่นนั้นสวรรค์จะไม่เข้าข้าง เกิดข้าวยากหมากแพงในบ้านเมือง ซึ่งหมายถึงองค์จักรพรรดิไม่ได้รับ “อาณัติจากสวรรค์” (Mandate of Heaven) ประชาชนก่อการจลาจล ผลัดเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่...

สมัยอาณาจักรน่านเจ้ามีวัฒนธรรมเกี่ยวกับ “ความมีธรรม” ของผู้ปกครอง กษัตริย์ยกย่องผู้มีคุณธรรม และนักรบผู้มีคุณธรรมแต่งตั้งคนดีให้ดำรงตำแหน่งเหมาะสมยอมรับลัทธิความเชื่อทั้งแบบขงจื้อ เต๋าและพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งปฏิบัติตามหลักความเชื่อความรับรู้ร่วมกันระหว่างประชาชนและผู้ปกครอง

ลักษณะการปกครองโดยธรรม เป็นการประสานความเชื่อคุณธรรม ความดี การประพฤติปฏิบัติในสังคมเข้าด้วยกันให้เกิดการประสมกลมกลืน เพื่อให้สังคมอยู่อย่างมั่นคงได้ เมื่อใดความสมดุถูกกระทบกระเทือนย่อมหมายถึงความวุ่นวายหรือความวิบัติของสังคมนั้น กล่าวได้ว่า สังคมซึ่งปกครองด้วยอาศัยความมีธรรมของผู้ปกครองนั้น ผู้ปกครองต้องยึดธรรมและประพฤติปฏิบัติตามธรรมให้เป็นที่ปรากฏอย่างหนึ่ง สั่งสอนและควบคุมสังคมในรูปของพฤติกรรมอีกอย่างหนึ่ง

การใช้ธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักปกครอง จนกระทั่งผู้ปกครองได้รับสมญาว่า พระราชาผู้มีธรรม ธรรมิกราช หรือธรรมราชา เป็นแบบอย่างได้ชัดเจนคือพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาและเผยแผ่อำนาจทั้งทางโลกและทางธรรม จนได้พระนามว่า พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช การปกครอง

ด้วยธรรมเนียม อาศัยธรรมเนียมของพระราชาก็เป็นหลักปกครอง จึงเป็นแหล่งที่มาของอำนาจ ควบคุมรัฐและสังคม “ธรรม” ในที่นี้คือ ธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งกษัตริย์นำมา ประพฤติปฏิบัติเผยแพร่เป็นแบบอย่าง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ราชานุกรณาทรงสันนิษฐานว่า ลักษณะการ ปกครองโดยธรรมานุภาพแตกต่างจากแบบนายปกครองบ่าว (Autocratic) ซึ่งมีมาก่อนการปกครองโดยธรรมานุภาพเป็นแบบบิดาปกครองบุตร ดังเช่นพระเจ้าอโศกฯ คือ ปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ทำนุบำรุงให้เกิดประโยชน์ทางโลก ชักจูง ประชาชนให้ประพฤติธรรมเป็นพลเมืองดี ทรงเห็นว่าคติธรรมในพระพุทธศาสนา ล้ำเลิศกว่าอื่น ๆ จึงยกขึ้นประกาศสั่งสอนเป็นศีลธรรมแก่ประชาชน (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๑๔ : อ่างใน ธิดา สารยา : ๒๑) และโดยทั่วไปมักเชื่อกันว่า ธรรมซึ่งพระราชปฏิบัติต้องเป็นธรรมของพระพุทธ ศาสนา และพระราชาก็ต้องนับถือศาสนาพุทธ

อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาซึ่งทุกฝ่ายต้องรับรู้ร่วมกัน นอกจาก ปฏิบัติธรรมแล้ว คติฝ่ายพุทธศาสนามหาชนยังกล่าวถึงกษัตริย์แบบพุทธว่า พุทธราชา คือ จักรวาที จักรพรรดิแห่งสากลโลก ถือว่า กษัตริย์เป็นนิรมานกาย ของพระพุทธเจ้า เมื่อดับสิ้นแล้วรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระพุทธองค์ สำหรับฝ่าย หินยาน ในเรื่องจักรวาทีปรากฏในพระบาลีไตรปิฎก เช่น ในมหาปริณิพพานสูตร กล่าวถึงพระราชพิธีเกี่ยวกับพระพุทธองค์ ประหนึ่งเป็นมหาราชหรือจักรพรรดิ มิใช่พระภิกษุที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ศาสตราจารย์ริส เดวิส (Rhys Davis) เชื่อว่า พระสูตรนี้เขียนขึ้นสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ว่าด้วยจริยธรรมของพุทธศาสนา และความคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองโลกด้วยความชอบธรรม

พุทธศาสนามีวัดเป็นตัวแทน ในขณะที่ผู้ปกครองมีรัฐเป็นตัวแทน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและศาสนาเป็นเงื่อนไขอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยกำหนดรูปแบบ การปกครองของสังคม เมื่อกษัตริย์อุปถัมภ์พุทธศาสนา หมายถึงพุทธศาสนาต้อง เป็นศาสนาประจำรัฐ เป็นแหล่งที่กษัตริย์สามารถดึงเอาอำนาจในมน้ำใจจิตใจประชาชน ให้ยกย่องนิยมนต ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับวัดจึงเกิดขึ้นทั้งทางทฤษฎีและ

ทางปฏิบัติ กษัตริย์รับผิดชอบที่จะรักษาไว้ซึ่งพระศาสนาให้บริสุทธิ์ขึ้นขณะเดียวกัน กษัตริย์ปกครองต้องสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของพุทธศาสนา

ที่มาของการจัดหมวดหมู่ของพระพุทโธวาท

พระพุทโธวาทมีมากมาย ต่างกาลต่างสถานที่ พุทธสาวกทั้งหลาย จึงใช้วิธีท่องจำ จึงมีข้อบัญญัติในการสวดปาฏิโมกข์ลำดับศึกษาทุกครั้งเดือน การสวดปาฏิโมกข์เป็นการท่องปากเปล่า ซึ่งเป็นเสมือนการบังคับให้ท่องจำ คำสั่งสอนของพระพุทธองค์รวมเรียกว่า พระธรรมวินัย เมื่อพระพุทธเจ้าจะ ปรีณิพพานทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่ท่านทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นจะเป็นศาสดาของท่านทั้งหลายเมื่อเราล่วงลับไป (พระไตรปิฎกฉบับประชาชน : ๖)

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรีณิพพานได้เกิดข้อขัดแย้งในเรื่องพระวินัย ในหมู่สงฆ์ พระมหาเถระทั้งหลายช่วยกันร้อยเรียง จัดระเบียบพระธรรมวินัย เรียกว่า การสังคายนา ซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งตามโอกาสอันควรด้วยเหตุที่เห็น วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ส่วนใหญ่เริ่มย่อหย่อนจึงได้จัดประเภทพระพุทโธวาท ในรูปพระไตรปิฎก แบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ๆ ๓ หมวด ได้แก่

๑. พระวินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี
๒. พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่วไป
๓. พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยธรรมะล้วนๆ หรือธรรมะที่สำคัญ

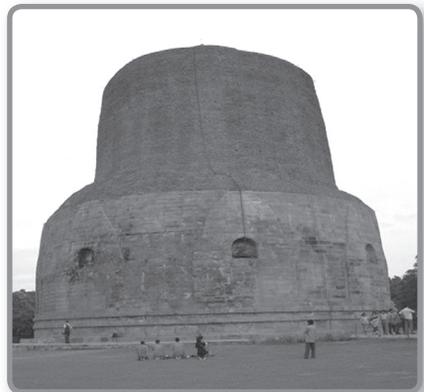
ผลจากการสังคายนา ทำให้ศาสนาแบ่งแยกเป็น ๒ ฝ่ายใหญ่ๆ ฝ่ายหนึ่ง ยังคงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยครั้งพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ เรียกว่า ฝ่ายเถรวาท ใช้ภาษาบาลี และยังแบ่งแยกออกไปอีกถึง ๑๘ นิกาย ส่วนอีกฝ่ายได้ เปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยตามความเหมาะสมตามกาลเวลา เรียกว่า ฝ่ายมหายาน ใช้ภาษาสันสกฤต (เล่มเดียวกัน : ๑, ๖, ๙)

พระเจ้าอโศกมหาราชกับการสร้างพุทธอาณาจักร

การสังคายนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราชวงศ์โมริยะ นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่กระทำในดินแดนพุทธภูมิที่วัดอโศการาม เมืองปาตลีบุตร หลังจากทีพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ๒๓๕ ปี พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ มีพระอรียสงฆ์ประมาณ ๑๐๐๐ รูป พระองค์เป็นประธานฝ่ายฆราวาส ทรงให้ความอุปถัมภ์ในการสังคายนาจนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ คือ การชำระสะสางพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ให้บริสุทธิ์ เพราะมีทั้งพระสงฆ์ปลอมและพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดวินัย หวังเพียงลาภสักการะโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องใช้เวลา ๙ เดือน นับเป็นการสังคายนาครั้งสำคัญในวงการพุทธศาสนา เพราะส่งผลให้เกิดการแผ่ขยายพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาสออกไปอย่างกว้างขวาง พระเจ้าอโศกฯ ทรงดำเนินนโยบายทางการเมืองโดยใช้พระสงฆ์เป็นกองทัพธรรม นับเป็นกุศโลบายแบบสันติ ปราศจากอาวุธ การขยายพระราชอำนาจไปยังดินแดนต่าง ๆ ทรงร่วมกับพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระในการเลือกพระมหาเถระที่มีความแตกฉานในพระไตรปิฎกและมีความสามารถในการสั่งสอนธรรมะ

เสาหินพระเจ้าอโศกมหาราช

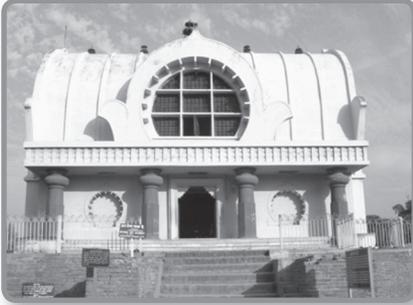

ธัมเมขสถูป ที่แสดงปฐมเทศนา

ลุมพินี สถานที่ประสูติ

มีจำนวน ๕ รูป เพื่อให้ครบองค์ที่จะทำสังฆกรรม คืออุปสมบทผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงจะเกิดขึ้นได้

กุสินารา สถานที่ปรินิพพาน

พระมหาเถระที่ถูกคัดเลือกในครั้งนี้ประกอบด้วย พระมหินทเถระ ราชโอรส และพระนางสังฆมิตตเถรี ราชธิดา ของพระเจ้าอโศกฯ เดินทางไปยังดินแดนลังกา ประเทศเป็นแห่งแรก นับเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสำคัญยิ่ง ที่จะเป็นดินแดนพุทธภูมิอีกแห่งหนึ่ง คณะพระธรรมทูตของพระมหินทเถระประกอบด้วย พระอติยเถระ พระอุติยเถระ พระสัมพลเถระ และพระภัทรสาธเถระ พร้อมกับบัณฑิตกุมาร ซึ่งเป็นฆราวาส (มหาวงศ์พงศาวดารลังกาทวีป : ๒๙๕) นอกจากนี้มีพระธรรมทูตที่สำคัญอีกหลายท่าน อาทิ

๑. พระโสณเถระกับพระอุตระเถระ ไปยังดินแดนสุวรรณภูมิ
๒. พระมหาเทวเถระ ไปยังมหัทศมรทลประเทศ ปัจจุบันคือแคว้นไมสออินเดียใต้
๓. พระมัชฌัตติเถระ ไปกัสมิระและคันธาระ ปัจจุบันคือแคชเมียร์และอัฟกานิสถาน
๔. พระรักขิตเถระ ไปนวนวาสีประเทศ เข้าใจว่าเป็นแคว้นกนราเหนือซึ่งอยู่ทางบอมเบย์
๕. พระมหารักขิตเถระ ไปโยนกประเทศ ปัจจุบันอยู่ในเปอร์เซีย

๖. พระมหากษัตริย์รักขิตเดว ไปมหารัฐประเทศ เข้าใจว่าอยู่ห่างจากบอมเบย์
ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ

๗. พระมัทสนิมเถระ ไปหิมวันตประเทศ คือเมืองในหมู่เขาหิมาลัย

๘. พระโยนกธรรมรักขิตเถระ ไปปรินตกชนบท เข้าใจว่าเป็นเมืองชายทะเล
ทางเหนือของบอมเบย์ (มหาวงศ์, ๒๔๕๔ : ๒๙๕-๒๙๖)

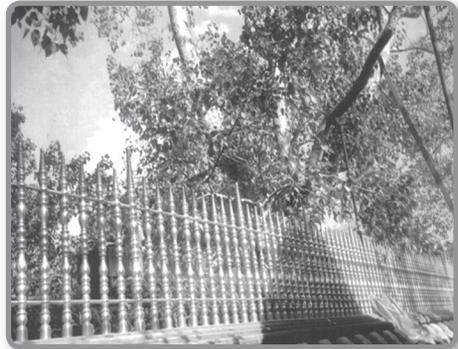
พระเจ้าอโศกฯ เลิกใช้ความรุนแรงในการสร้างอาณาจักร เพราะมีแต่
ความสูญเสียทั้งสองฝ่าย การได้อำนาจมาด้วยสงคราม ด้วยเลือดแลกด้วยชีวิต
จึงตั้งอยู่บนความหวาดระแวง อ่อนแอลงเมื่อใดหมายถึงการสูญเสียอำนาจ
และความยิ่งใหญ่ ด้วยเหตุนี้พระองค์ทรงปรับเปลี่ยนนโยบาย หมายถึงใช้อุบาย
ที่เป็นกุศล คือการใช้กองทัพธรรมของพระพุทธเจ้าแทน นี่คือพุทธอาณาจักรของ
พระเจ้าอโศกมหาราช มีอิทธิพลต่อผู้นำอาณาจักรทั้งหลายได้นำไปเป็นแบบอย่าง
บ้านเมืองใดสถาปนาสัมฤทธิ์ผล มีวัตรปฏิบัติงดงาม จรรโลงไว้ซึ่งคุณธรรมและ
ศีลธรรม ทั้งสองสถาบันมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงจะ
ทำให้ “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” เจริญก้าวหน้า การเจริญรอยตามพระเจ้าอโศกฯ
จะประสบผลสำเร็จมากน้อยอยู่ที่ผู้นำทั้งสองสถาบัน

ลังกากับการสร้างพุทธจักร

พระมหินทเถระ พระนางสังฆมิตตเถรี พร้อมด้วยคณะได้เดินทางไปยัง
ลังกาประเทศ พ.ศ.๒๓๕ ภายหลังสังคายนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในรัชสมัยของ
พระเจ้าเทวานัมปิยติสส (ครองราชย์ พ.ศ.๒๐๔-๒๔๗) ซึ่งกษัตริย์ทั้งสองพระองค์
ทรงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมีการแลกเปลี่ยนเครื่องราชบรรณาการกันและ
ด้วยพระปรีชาของพระเจ้าอโศกฯ ทรงมอบหมายให้ราชทูตทำพิธีบรมราชาภิเษก
พระเจ้าลังกาตามพระราชประเพณีของราชวงศ์โมริยะอีกครั้งเพื่อเป็นการสถาปนา
กษัตริย์แห่งลังกาเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์สิงหล และให้มีสถานะเท่าเทียมกับ
พระองค์ในฐานะพระสหยา (Walpola Rahura, 1966 : 34-35)

พระนางสังขมิตตเถรีนำต้นศรีมหาโพธิ์
ถวายกษัตริย์ลังกา

ต้นศรีมหาโพธิ์ที่เมืองอนูราชปุระ

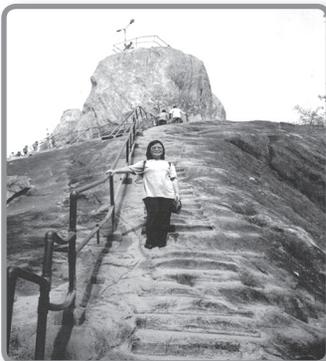
(ภาพจากวัดกัลยาณี ลังกา)

ความสัมพันธ์ในฐานะพระสหายประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งความเลื่อมใสศรัทธาที่พระเจ้าอโศกฯ และพระราชวงศ์มีต่อพระพุทธศาสนา จึงมีส่วนสำคัญในความเลื่อมใสศรัทธาที่กษัตริย์ลังกามีต่อพระมหินทเถระ ทรงดำเนินวิเทโศบายอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเฉกเช่นพระเจ้าอโศกแห่งเมืองปาตลีบุตร ศาสนาพุทธได้ลงหลักปักฐานในลังกาอย่างมั่นคง ด้วยมีกุลบุตรกุลธิดาลูกหลานชาวสิงหลเข้าบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณีเป็นจำนวนมาก กษัตริย์ลังกาทรงถวายมหาเมฆวันสร้างเป็นสังฆารามมหาวิหารแก่พระมหินทเถระพร้อมกับพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเป็นที่พำนัก (มหาวงศ์ : ๓๑๒-๓๑๕) มหาวิหาร จึงถือเป็นสังฆารามแห่งแรกในลังกา พระเจ้าเทวานัมปิยติสส ประสบผลสำเร็จอย่างใหญ่หลวงในการสร้างพุทธอาณาจักรบนแผ่นดินลังกา เพราะมหาวิหารเป็นศูนย์กลางของศึกษาเล่าเรียนทางพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อแนวความคิดและวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ลังกาในขณะนั้นมาก (Arasaratnum S, 1964 : 76)

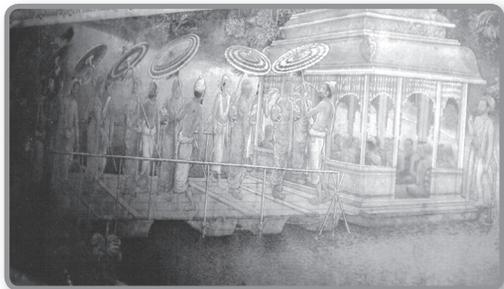

มหาวิหารศูนย์กลางของพุทธจักรลังกา : มหาวิหารวาสิลิน

อีก ๓ ปีต่อมา พ.ศ.๒๓๓๘ พระมหินทเถระ และพระเจ้าเทวานัมปิยติสส ก็ได้จัดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก เพื่อจัดพระวินัยปิฎกให้เป็นระเบียบแบบแผน นับเป็นการสังคายนาครั้งแรกในแผ่นดินลังกาและเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๔ นับได้ว่าลังกาเป็นดินแดนแห่งพุทธจักรที่มั่นคงอย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลานาน ๔๘ ปีที่พระมหินทเถระทำงานด้านพุทธศาสนาในลังกา ประกอบกับแรงศรัทธาที่กษัตริย์ พระราชวงศ์ ข้าราชการ และประชาชน ทำให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาของชาติ และแผ่ขยายออกไปยังส่วนต่าง ๆ ของลังกาอย่างกว้างขวางแม้ว่าจะสิ้นรัชกาลพระเจ้าเทวานัมปิยติสสและพระมหินทมรณภาพแล้วศาสนาพุทธได้รับการอุปถัมภ์บำรุงมีวัดเพิ่มขึ้นมากมาย พุทธจักรของลังกาเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับ

มหินทলেখี ที่พำนักพระมหินทเถระ

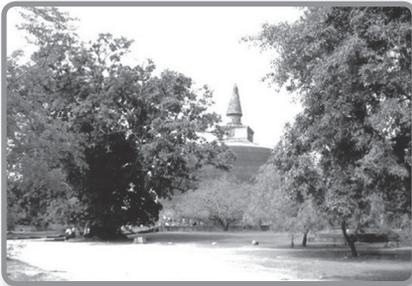

การอุปสมบทด้วยอุทกสิมา แม่น้ำกัลยาณี

(ภาพจากวัดกัลยาณี ลังกา)

การแตกแยกในฝ่ายพุทธจักรลังกา

พ.ศ.๔๓๗ รัชกาลพระเจ้าวิภูฏคามณี บ้านเมืองมีศึกสงคราม และพ่ายแพ้ พวกทมิฬ กษัตริย์เสด็จไปช่องสุมกำลังอยู่ในป่าใกล้กับเวสสศิริวิหาร นาน ๑๔ ปี ๗ เดือน ในระหว่างนั้นพระองค์ได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากพระมหาติสสเถระเจ้าอาวาสโดยตลอด จนในที่สุดพระองค์สามารถขับไล่พวกทมิฬออกไปได้สำเร็จ เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นครั้งที่สอง กษัตริย์ทรงนึกถึงบุญคุณของพระมหาติสสเถระและลูกศิษย์จึงโปรดให้สร้างวิหารขึ้นที่ศรีนครนถ์ของพวกทมิฬ เรียกชื่อวิหารใหม่นี้ว่า *อภัยศิริวิหาร* ซึ่งสร้างขึ้นภายหลังมหาวิหาร ๒๑๘ ปี ถือว่าเป็นสาขาหนึ่งของมหาวิหาร พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ของลังกาเป็นฝ่ายมหาวิหาร เรียกว่า *มหาวิหารวาสิน* ส่วนฝ่ายอภัยศิริ เรียกว่า *อภัยศิริวาสิน* ทรงอาราธนาพระมหาติสสเถระมาอยู่ครอง เสนาอำมาตย์จำนวน ๗ นายที่เคยตามเสด็จต่างก็สร้างวิหารในหมู่บ้าน ตำบลของตนโดยเสด็จพระราชกุศล และให้อยู่ในความดูแลของพระมหาติสสเถระ ทั้งพระมหากษัตริย์และเสนาอำมาตย์ต่างก็บำรุงพระมหาติสสเถระให้พุ่มเฟ้อ ด้วยลาภปัจจัย ฝ่ายมหาวิหารซึ่งเป็นสำนักใหญ่ติโทษว่าพระมหาติสสกับคณะประจบศฤงคาร จึงไม่ร่วมทำสังฆกรรมด้วย

วัดอภัยศิริวิหาร

วัดเชตวันวิหาร

พุทธจักรสิงหลแตกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายมหาวิหารกับฝ่ายอภัยศิริ สงฆ์ฝ่ายมหาวิหารประมาณ ๕๐๐ รูปร่วมกันทำสังคายนาพระไตรปิฎกโดยใช้ตัวอักษรสิงหลแล้วจารลงบนใบลานเพื่อไม่ให้พระธรรมวินัยคลาดเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงได้ง่ายในภายหลัง

มหายานิกาย สรวาสติวาส เข้าสู่ลังกา

รัชกาลพระมหาเสนะ (พ.ศ.๘๗๗-๙๐๕) ภิกษุฝ่ายมหายาน นิกาย สรวาสติวาสจากอินเดีย ชื่อ ธรรมรุจิ บางคัมภีร์เรียกนิกายสัพพัตถิวัต หรือหินยาน แต่ใช้ภาษาสันสกฤต ซึ่งเริ่มแยกออกมาตั้งแต่ครั้งสังคายนาครั้งที่ ๑ และ ๒ แล้ว แต่โดยทั่วไปถือว่าเป็นฝ่ายมหายาน ประวัติศาสตร์พุทธศาสนากล่าวถึงนิกายนี้ว่า มีความใกล้เคียงกับหินยานมากที่สุด พระธรรมรุจิได้เข้ามาอาศัยอยู่กับฝ่ายอภัย คิริวิหาร พระมหาเสนะทรงให้ความสำคัญอุปถัมภ์โดยให้สร้าง เขตวันวิหาร ในโชติวัน อุทยาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิหาร แต่ทรงอนุญาตให้ผูกลีมาใหม่ สงฆ์มหายาน ในลังกาชื่อ *คณะเขตวันวิหาร*

วัดอภัยคิริวิหาร

อุทยานที่ทำการสังคายนาครั้งแรกของลังกา

ส่วนฝ่ายมหาวิหารนั้น นอกจากกษัตริย์จะไม่ทรงอุปถัมภ์แล้วยังประกาศ ห้ามประชาชนถวายอาหารและวัตถุปัจจัยจึงทำให้พระสงฆ์ต้องทิ้งวัดนี้ไปอยู่ตาม ชนบทบ้าง ไปอยู่อินเดียบ้าง และมีจำนวนมากที่หนีไปอยู่เมืองมอญ อารามฝ่าย มหาวิหารถูกทิ้งร้างนาน ๙ ปี (มหาวงศ์, ๒๔๕๔ : ๗๔๙) ซึ่งตรงกันข้ามกับ ฝ่ายมหายานได้รับการยอมรับจากพระเจ้ามหาเสนะ ว่า คณะเขตวันวิหาร เป็น ศาสนาของชาติ และอภัยคิริวิหารเป็นศูนย์กลางของฝ่ายมหายานในสิงหลประเทศ (Arasaratnam S. : 77และ จำนงค์ ทองประเสริฐ, ๒๕๑๐ : ๑๓๐) พุทธจักรสิงหล จึงแตกแยกออกเป็น ๓ คณะใหญ่ๆ ได้แก่

๑. คณะมหาวិหาร
๒. คณะอภัยคีรีวิหาร
๓. คณะเซตวันวิหาร

ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้า ชัยพahuที่ ๑ หรือพระเจ้าสิริสังฆโพิธิ ครองราชย์ ในระหว่าง พ.ศ.๑๖๐๘-๑๖๖๒ ทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะให้สงฆ์ทั้งหมดเป็น คณะเดียวกัน พระองค์ทรงขอพระสงฆ์มอญภายใต้การปกครองของพระเจ้าอนุรุทธ กษัตริย์แห่งพุกามมาทำการอุปสมบทใหม่แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จและยังทำให้ สถาบันสงฆ์แตกแยกมากขึ้น เกิดนิกายสาคลิยะ เป็นสาขาของเซตวันวิหาร และ ยังมีนิกายนอกรีต คือ นิกายไวตุลยะ จนกระทั่งรัชสมัยของพระเจ้าปรักรมพahuที่ ๑ ครองราชย์ พ.ศ.๑๖๙๖-๑๗๒๙ (สารະนุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑๘ : ๑๑๒๙๒) พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ได้รับการยกย่องว่าทรงมีคุณูปการที่ยิ่งใหญ่ แก่พุทธจักรลังกา เช่นเดียวกับที่พระเจ้าอโศกฯ ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ทรงเห็นว่า พุทธจักรแตกแยก สถาบันสงฆ์ไม่เป็นหลักให้ยึดเหนี่ยวได้ จึงมีการประชุม เจ้าอาวาสทั่วประเทศเพื่อหาข้อยุติ พระสงฆ์รูปใดเป็นอลัชชีนอกรีตก็บังคับให้ละ เพศขับไล่ออกไปจากวงการสงฆ์ พระองค์มีวัตถุประสงค์ต้องการให้ฝ่ายพุทธจักร รวมกันเป็นคณะเดียว ฝ่ายมหาวิหารเป็นคณะเก่าแก่ครั้งพระมหินทเถระ พระสงฆ์ มีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์ท่านจึงได้รับความร่วมมือ จากสงฆ์ฝ่ายมหาวิหาร ทำให้พุทธจักรลังกาในยุคนี้ รวมกันเป็นหนึ่งเดียวคือ คณะมหาวิหาร (Wilhem Geiger, (ed.) : 101-104)

ตลอดระยะเวลาที่กษัตริย์ราชวงศ์สัมมันตะ ปกครองลังกาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๖๙๖-๒๐๗๑ กษัตริย์ราชวงศ์นี้มี ๙ พระองค์ ทรงใช้พระนามว่า ปรักรมพahu ที่ ๑-๙ นับเป็นช่วงเวลาที่คุณคณะมหาวิหารเจริญรุ่งเรืองมาก เป็นที่รู้จัก และยอมรับ ของชาวพุทธจักรระดับนานาชาติบนผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ สุวรรณภูมิไม่เฉพาะเรื่องของการมีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดของพระสงฆ์เท่านั้น พระสงฆ์ ส่วนใหญ่แตกฉานในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะรัชสมัยพระเจ้าปรักรมพahuที่ ๔ (พ.ศ.๑๘๖๘-๑๘๙๑ ตรงกับรัชกาลพระเจ้าผายู-ล้านนา) พระองค์มุ่งประสงค์ให้เกิด

ความสมานสามัคคีในหมู่สงฆ์ พุทธจักรจะได้เป็นหลักศีลธรรมจริยธรรมให้แก่ฝ่ายอาณาจักร จึงใช้กุศโลบายส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์มุ่งศึกษาพระธรรมวินัยและวรรณคดีพุทธศาสนา อานิสงส์ที่ตามมาก็คือ ได้ปัญญาชนสงฆ์ช่วยกันแต่งคัมภีร์อธิบายการบูชาพระรัตนธาตุ(พระเขี้ยวแก้ว) แปลชาดกจำนวน ๕๕๐ เรื่อง จากภาษาบาลีเป็นภาษาสิงหล และแต่งคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาสิงหล ชื่อ สัทตสังคหะ

รัชกาลพระเจ้าปรักรมพาทูที่ ๖ (พ.ศ.๑๙๕๕-๒๐๐๗-ตรงกับสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน-พระเจ้าติโลกราช-ล้านนา) แม้จะมีศึกสงครามกับจีน แต่ในด้านพุทธจักรก็ได้ละเลย ทรงอุปถัมภ์บำรุงอย่างดีเพื่อให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ จนเกิดภิกษุภิกษุณีขึ้นหลายรูป ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางคือ พระศรีราหุละ พงศาวดารลังกายกย่องว่า เป็นยุคทองของวรรณคดีพุทธศาสนา (สารานุกรมไทยฯ, เล่ม ๑๘ : ๑๑๓๐๐)

หอพระเขี้ยวแก้ว

พระเขี้ยวแก้ว

เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกฯ ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก พ.ศ.๓๒๕ พร้อมกับเลือกดำเนินนโยบายขยายอาณาเขตด้วยกองทัพธรรมและประสบผลสำเร็จอย่างสูงในดินแดนลังกาและเหมือนพระองค์ทรงล่วงรู้กาลข้างหน้าว่าพุทธศาสนาในดินแดนพุทธภูมิจะถูกทำลายโดยคนต่างศาสนาปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้น

มาจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ทหารอิสลามภายใต้การนำของพระเจ้ามหมุด ได้เผาผลาญทำลายอารามฝ่ายพุทธจักรได้รับความเสียหาย พุทธศตวรรษที่ ๑๖ พวกอิสลามโจมตีแคว้นมคธ ซึ่งเป็นแคว้นเดียวในอินเดียในขณะนั้นที่ประชาชนนับถือพุทธศาสนา อิสลามได้เผาทำลายมหาวิทยาลัยนาลันทาพร้อมกับฆ่าพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมาก (สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, ๒๕๑๗ : ๑๔) พุทธจักรของสิงหล จะเป็นปึกแผ่นมั่นคง ได้รับการยอมรับกันว่า พระพุทธศาสนาบริสุทธิ์ที่สุดเท่าที่มีอยู่และใกล้เคียงกับพุทธศาสนาครั้งพุทธกาล

มหาวิทยาลัยนาลันทา ถูกอิสลามทำลาย

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงได้มีพระสงฆ์จากนานาประเทศบนแผ่นดินใหญ่เอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนถึงชั้นยอบบวชใหม่ และนับพรรษาใหม่ ตามประเพณีของมหาวิหาร ความรู้และวัตรปฏิบัติที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาต่าง

ก็นำไปแผ่ขยายยังบ้านเมืองของตนและใกล้เคียง เช่น พระสงฆ์จากนครศรีธรรมราช สุโขทัย ล้านนา อโยธยา มอญ พม่า ลาวและเขมรยึดแนวปฏิบัติของมหาวิหารเป็นหลักอาจจะแตกต่างกันบ้างตามจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น

มอญ ประตูลัทธิวัฒนธรรมอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

มอญเป็นกลุ่มชนเชื้อชาติตระกูลเดียวกับเขมร จึงถูกเรียกรวมกันว่า มอญ-เขมร (Mon-Khmer) มอญอพยพมาจากทางฝั่งตะวันตกของจีน เข้ามาอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำอิรวดีตอนล่าง ปากแม่น้ำสะโตงและปากแม่น้ำสาละวินเรื่อยลงมาถึงแคว้นทวายและตะนาวศรี ประมาณ ๑๐๐๐ ก่อนคริสตศักราช ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ารวมตัวกันตั้งอาณาจักรเมื่อใดแต่สันนิษฐานว่า คงจะใกล้เคียงกับพวกพิว (Pyu) ทางตอนเหนือ

แม่น้ำสาละวิน (แม่น้ำคง) ส่วนที่ผ่าน
ตำบลบ้านแม่สบแลบ จ.แม่ฮ่องสอน
สุดเขตแดนตะวันตกของไทย

แม่น้ำอิรวดีส่วนที่ผ่านพุกาม

นักภูมิศาสตร์ชาวอาหรับเรียกมอญว่า รามัญประเทศ (Ramandasa) หรือประเทศของชาวรามัญ (ดิ.จี.อี.ฮอลล์ เล่ม ๑ : ๑๔๑) ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามอญเรียกตนเองว่า รามัญ (Rmen) เหตุที่มอญคุมเมืองท่าต่าง ๆ บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำจึงมีเรือพ่อค้าชาวอาหรับและเปอร์เซียเข้ามาค้าขายอยู่เสมอ มอญถูก

เรียกว่า ตะเลง (Talaing) มาจากคำว่า ตลิงคะนะ (Talingana) ซึ่งหมายถึงอินเดีย ตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นที่มาของวัฒนธรรมผสมระหว่างฮินดูกับพุทธศาสนา นอกจากนี้มอญยังมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า Peguan มาจากชื่อเมืองหลวงคือ Pegu หรือหงสาวดีในศตวรรษที่ ๑๔

นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ เป็นต้นมามอญรวมเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองสุธรรมวดี ปัจจุบันคือเมืองสะเทิม (Thaton) อยู่บริเวณปากแม่น้ำสะโตง (Sittang) มอญได้ติดต่อค้าขายกับจีน อินเดีย ลังกา อาหรับและเปอร์เซีย และยังรับวัฒนธรรมอินเดียโดยตรงที่สำคัญคือพุทธศาสนาหินยาน หรือเถรวาท ภาษาและวรรณคดี กล่าวกันว่าไม่มีชนชาติใดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รับเอาศิลปวัฒนธรรมของอินเดียไปได้มากเท่ามอญ จึงนับได้ว่ามอญเป็นชาติที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดอารยธรรมอินเดียให้แก่ชาติต่าง ๆ ในภูมิภาคผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (John F.Cady, 1964 : 59)

มอญกับการสร้างพุทธอาณาจักร

แม้ทัพกองทัพธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราชที่เดินทางมาสู่สุวรรณภูมิคือพระมหาโสณเถระกับพระอุตรเถระซึ่งมาพร้อมกับพ่อค้าอินเดีย ชาวมอญจึงเป็นพวกแรกที่ได้รับอิทธิพลทั้งด้านพุทธศาสนา ภาษาวรรณคดี รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของอินเดียในขณะนั้น มอญเจริญรุ่งเรืองตามลำดับได้ขยายตัวมาถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นอาณาจักรทวารวดี จากหลักฐานศิลาจารึก หลักที่ ๔๘ ซึ่งสอดคล้องกับศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง ว่าเมืองสุพรรณภูมิเป็นเมืองพุทธ มีพระศรีรัตนธาตุเป็นหลักประจำเมือง อิทธิพลมอญคือบริเวณที่อยู่ระหว่างอาณาจักรศรีเกษตรของพวกผิว (Pyu) ทางตะวันตกกับอาณาจักรเขมรทางตะวันออก พบศิลปกรรมแบบทวารวดี บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะที่เมืองลพบุรี (ละโว้) พบศิลาจารึกในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เกี่ยวกับพุทธศาสนา เป็นภาษาบาลีที่วัดศาลสูงปัจจุบันอยู่ที่หอสมุดวชิรญาณ กล่าวได้ว่า

ทวารวดีเป็นดินแดนที่พุทธศาสนาเถรวาทประดิษฐานมั่นคงที่สุด (G.H. Luce, 1966 : 43)

มอญเป็นชาติที่มีความเจริญที่สุดอย่างไม่มีปัญหา โดยมีเมืองสะเทิม (สุธรรมวดี) เป็นเมืองหน้าด่าน เป็นประตูรับอารยธรรมอินเดียแล้วถ่ายทอดให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลูซ เชื่อว่ามอญขยายอิทธิพลมาทางตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าไปทางตะวันตก (Luce : 2) และยังมีเมืองอยู่ตะเภา จังหวัดชัยนาทเป็นเมืองท่าภายในที่สำคัญเมืองหนึ่งสมัยทวารวดี (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๒๔ : ๕๘)

พุทธศตวรรษที่ ๑๓ มอญที่ละโว้ได้ขยายพุทธจักรขึ้นไปทางเหนือแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน สร้างพุทธอาณาจักร คือ อาณาจักรหริภุญชัย จากหลักฐานทำให้เชื่อว่าพระนางจามเทวี กับพระवासุเทวะฤๅษี ต้องมีสายสัมพันธ์เกี่ยวดวงทางเครือญาติกับเมืองละโว้ กษัตริย์จึงได้จัดสรรประชากรชั้นดี ของเมืองละโว้ไปเป็นจำนวนมาก เช่น นักปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างศิลป์ซึ่งแบ่งเป็นประเภทได้ถึง ๑๕ ประเภทๆ ละ ๕๐๐ คน โดยมีจุดประสงค์ให้ไปสร้างบ้านสร้างเมืองตามคติพุทธศาสนาเถรวาท Tambiah ได้กล่าวไว้ในหนังสือ World Conqueror and World Renouncer ความว่า อาณานิคมของมอญในอาณาจักรทวารวดี เช่นละโว้... และขยายขึ้นไปทางเหนือได้ก่อตั้งรัฐแบบพุทธศาสนาที่เข้มแข็งที่ลำพูน ลำปางและแพร่ (Tambiah.1976 : 79)

ตำนานมูลศาสนาได้ให้ภาพพุทธอาณาจักรแห่งนี้ว่า “เมืองหริภุญชัยเป็นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยหมู่ชาวเจ้าและสงฆ์ พร้อมด้วยหมู่ชนนักปราชญ์และอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายมีศรัทธา เทียรยอมให้ทานรักษาศีลภาวนาเป็นอันมาก และเป็นที่ยินุกสนานด้วยเมืองสวรรค์แท้ไซ้” (ตำนานมูลศาสนา, ๒๕๑๙ : ๒๒๙-๒๒๙)

มอญพัฒนาหริภุญชัยจากเมืองบิรวารเป็นพุทธอาณาจักร

หริภุญชัยพัฒนาตัวเองจากเมืองบิรวารของเมืองละโว้มาเป็นพุทธอาณาจักรใหญ่มีอิทธิพลครอบคลุมดินแดนต่าง ๆ ลุ่มแม่น้ำปิงและแม่น้ำวัง กษัตริย์ราชวงศ์จามเทวีทุกพระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงทั้งศาสนทายาท ศาสนวัตถุ

และศาสนธรรม ดำเนินวิเทโศบายด้วยการประสานสัมพันธ์ให้ผู้คนที่ยังมาจากต่างถิ่นและต่างวัฒนธรรมรวมถึงเจ้าของถิ่นเดิม จนหลอมรวมให้เป็นหนึ่งเดียวด้วยวัฒนธรรมพุทธเถรวาท พุทธอาณาจักรแห่งนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดปัญหาความขัดแย้งในสังคม จึงทำให้มอญที่หริภุญชัยเป็นผู้นำในด้านวัฒนธรรมพุทธที่เข้มแข็งที่สุดในแถบลุ่มน้ำปิงและแม่น้ำวัง ส่วนละโว้เป็นศูนย์กลางความเจริญและความมั่นคงทางพุทธศาสนาทางตอนล่างและเมืองสุวรรณภูมิทางตะวันตกเป็นทั้งศูนย์กลางความเจริญด้วยพุทธศาสนาแล้วยังเป็นเมืองท่าสำคัญ ดินแดนมอญทั้งสามแห่งนี้จึงมีความสัมพันธ์ทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมพุทธ หม่องทินอ่อง เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “สหพันธรัมาัญ” (หม่องทินอ่อง, ๒๕๑๘ : ๑๔, ๑๗)

ดังที่กล่าวมาในตอนต้นว่า มอญติดต่อกับหลายประเทศ นอกจากอินเดียแล้วมอญยังติดต่อกับลังกา จากงานเขียนของหม่องทินอ่อง ได้ตั้งข้อสังเกตว่า มอญกับลังกามีความสัมพันธ์ทางด้านพุทธศาสนาด้วย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งว่า “สายน้ำในมหาสมุทร และลมมรสุมต่างสนับสนุนการติดต่อโดยตรงระหว่างลังกากับพม่าภาคใต้และระหว่างลังกากับมลายู...ดูเหมือนว่าลัทธิฮินดูกับพุทธศาสนาอยู่ร่วมกันได้ในอ่าวเบงกอล กลายเป็นทะเลสาบแห่งพุทธศาสนา นักจาริกแสวงบุญและพระสงฆ์ต่างข้ามไปมาระหว่างกัน ระหว่างลังกากับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าดินแดนที่เป็นประเทศไทยได้ปรากฏหลักฐานทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยานแน่นอนคือ เสนาธรรมจักรที่นครปฐม ศิลาจารึกภาษาบาลีที่เมืองละโว้โดยเฉพาะที่หริภุญชัย เป็นดินแดนแห่งพุทธจักรเถรวาทที่ฝังรากลึกและมั่นคงตลอดมา แม้จะถูกปกครองโดยกษัตริย์ที่ไม่ใช่ราชวงศ์จามเทวีกี่ไม่ทำให้ความเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาหมดความสำคัญลง เช่นเมื่อราชวงศ์มังรายเข้ามามีอำนาจปกครองต้องยอมรับความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธจักรของหริภุญชัย จากตำนาน ศิลาจารึกและหลักฐานทางโบราณวัตถุ ต่างก็สนับสนุนว่าหริภุญชัยเป็นดินแดนแห่งพุทธเถรวาทอย่างแน่นอน กษัตริย์ราชวงศ์จามเทวีกุยก์พระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

เช่น รัชกาลพระเจ้าอาทิตย์ราช กษัตริย์ลำดับที่ ๓๒ ทรงโปรดให้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นที่กลางพระนคร คือ พระธาตุหริภุญชัย ส่วนพระมเหสี พระนางปทุมวดี ทรงโปรดให้สร้างสถูปสุวรรณเจดีย์ (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๙๙-๑๐๒)

นอกจากนี้ยังพบศิลาจารึกของพระเจ้า สววาทิสิตธิหรือพระเจ้าสรรพลทธิจารึกด้วยอักษรมอญโบราณขนาดใหญ่ ๒ หลัก เป็นหลักฐานยืนยันว่า หริภุญชัยเป็นอิทธิพลของมอญประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ทั้งกษัตริย์และพระประยูรญาติล้วนแต่เลื่อมใสในบวรพุทธศาสนาทั้งสิ้น นอกจากนี้จะทรงปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีแล้วยังทรงดำรงตนเป็นพุทธบุตราด้วยการออกผนวช (ศิลาจารึกเลขทะเบียน ลพ./๑ และจำปา เยื้องเจริญ, ๒๕๕๒ : ๒) และศิลาจารึกร่วมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ มีจำนวน ๘ หลักชำรุดเสียหายหนึ่งหลัก ซึ่งส่วนมากพบที่วัดดอนแก้ว บ้านหลวง วัดจามเทวี วัดแสนข้าวห่อ วัดมหาวันและวัดพระธาตุหริภุญชัย ปรากฏว่า ทั้งตัวอักษรและภาษาในแต่ละหลักคล้ายตัวอักษรในศิลาจารึก มรเจดีย์ (Mayajedi) ของพระเจ้ากยันลิตตา (Kyanazitha) หรือพระเจ้าครรชิต กษัตริย์แห่งพุกาม ทรงกระทำขึ้นเมื่อ พ.ศ.๑๖๒๘-๑๖๓๐ (จำปา เยื้องเจริญ : ๑) ความสำคัญของศิลาจารึกคือการใช้ภาษาบาลีและภาษามอญปะปนกัน นอกจากนี้ยังพบศิลาจารึกที่วัดพระธาตุหริภุญชัยที่กล่าวถึงการติดต่อระหว่างหริภุญชัยกับมอญที่สะเทิมจากหลักฐานดังกล่าวมอญได้สร้างพุทธอาณาจักรบนผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศิลาจารึกอักษรมอญโบราณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
หริภุญชัย (ภาพ : นายลักษณะ บุญเรือง)

เจดีย์ชียงยัน ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๗
(จากหนังสืออนุสาวรีย์โบราณสถานมณฑลหริภุญชัย)

สำหรับอาณาจักรมอญที่หริภุญชัยได้ปรากฏอิทธิพลของมหายานอยู่ เช่น เจดีย์เชียงยัน เป็นศิลปะสมัยทวารวดีตอนปลาย ลักษณะเป็นเจดีย์ ๕ ยอด เป็นอิทธิพลผสมระหว่างทวารวดีและศรีวิชัย (เสนอ นิลเดช, ๒๕๒๒ : ๑๕) พบพระพุทธรูปหลายองค์ที่มีเครื่องทรงแบบกษัตริย์ ซึ่งเป็นรูปแบบของพระอาทิตย์อุทัยของพุทธศาสนาสาขามันทรยาน (แสง จันทร์งาม, ๒๕๒๗ : ๕๖) อย่างไรก็ตามถือว่าหลักฐานฝ่ายมหายานยังมีจำนวนน้อยกว่าหลักฐานทางฝ่ายหินยาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขณะที่พุทธจักรของมอญลุ่มน้ำเจ้าพระยาเสื่อมลง แต่อาณาจักรหริภุญชัยยังคงรักษาความเจริญรุ่งเรืองของฝ่ายพุทธจักรอย่างมั่นคง แม้สูญเสียอำนาจทางการเมืองให้แก่พญามังรายแห่งอาณาจักรโยน (โยนก) ในรัชกาลของพญายีบา แต่หริภุญชัยยังคงความเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาตลอดมาภายใต้การปกครองราชวงศ์มังราย

กษัตริย์กัมพูชากับการสร้างศาสนจักร

พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ กษัตริย์กัมพูชา เป็นโอรสกษัตริย์เมืองตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) กับเจ้าหญิงกัมพูชาเมื่อครั้งที่ยกทัพขึ้นมาตีเมืองละโว้ได้ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.๑๕๔๕-๑๕๙๓ ทรงดำเนินนโยบายในการสร้างศาสนจักรกัมพูชา ทรงให้การอุปถัมภ์บำรุงลัทธิฮินดู ไศวนิกาย เพราะเป็นลัทธิที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์คือยกย่องว่ามีสถานะเหมือนเทพเจ้า แต่ขณะเดียวกันก็ให้เสรีภาพแก่พุทธศาสนาทั้งหินยานและมหายาน เช่นกรณีที่ชาวกัมพูชานิยมปิดทองที่พระปรางค์ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลจากมอญ (ดี.จี.อี.ฮอลส์, ๒๕๒๒ : ๑๔๒) จากหลักฐานศิลาจารึกที่พบวัดศาลสูงในเมืองลพบุรีมีอายุระหว่าง พ.ศ.๑๕๖๕-๑๕๖๘ ในรัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ได้กล่าวถึงการประณีตประนอมของพระภิกษุทั้งสองฝ่ายคือหินยานและมหายานกับพราหมณ์ให้ปฏิบัติร่วมกันที่เมืองละโว้ (George Coedes, 1968 : 1361) จารึกหลักหนึ่งจากลพบุรีอ้างว่า จักรวรรดิของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ รวมอาณาจักรมอญทวารวดี ตามพรลิงค์และอาณาจักรมลายู กอร์ดอน ลูซ ซึ่งแจวกองทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ตีรัฐต่าง ๆ ของมอญในพม่าได้

การขยายอำนาจของกัมพูชา เข้าถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้นส่งผลให้ พุทธศาสนาของมอญเสื่อมลง ด้วยปัจจัยหลายอย่างในขณะนั้น ทั้งปัญหาของ ฝ่ายอาณาจักรและปัญหาทางด้านพุทธจักร และยังต้องประสบปัญหาภัยภิบัติจาก โรคอหิวาตกโรคที่กำลังระบาดไปทั่วอาณาจักร ชาวมอญหรือภูษยชนนีไปอยู่เมือง สุธรรมวดีบ้างเมืองหงสาวดีบ้าง กล่าวกันว่านอกจากชาวเมืองหรือภูษยชนจะกลัว โรคระบาดแล้วยังเกรงจะตกอยู่ใต้อิทธิพลของลัทธิมหายานและฮินดูของเขมรด้วย เพราะอำนาจของเขมรแผ่ขยายมาถึงสุโขทัยแม้แต่ที่สะเทิมกษัตริย์ในขณะนั้นเกรง อำนาจเขมรจึงยอมประณีประนอมความเชื่อฝ่ายมหายาน ฮินดูและพุทธเถรวาท เข้าด้วยกัน ทำให้ศาสนาพุทธที่เมืองสะเทิมไม่บริสุทธิ์ เพราะปรากฏหลักฐาน รูปปั้นพระโพธิสัตว์ เทพเจ้า พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ รัชกาลพระเจ้า อุกุทัยติยวรมันที่ ๒ (พ.ศ.๑๖๕๐-๑๖๖๖) ทรงรักษาลัทธิเทวราชไว้อย่างเดียว จึงทำให้พุทธศาสนาของมอญลุ่มน้ำเจ้าพระยาและสะเทิมอ่อนกำลังลง

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กับการสร้างพุทธอาณาจักร

รัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ปกครองอาณาจักรกัมพูชา พ.ศ.๑๗๒๔- ๑๗๖๒ มีอำนาจครอบคลุมถึงมลายู ทางเหนือขยายไปถึงเวียงจันทน์ พระองค์ ได้สร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่คือ นครธม แทนนครวัดที่ทิ้งร้างไป ซึ่งมีการสร้าง แนวป้องกันการโจมตีจากข้าศึกได้เป็นอย่างดี พระเจ้าชัยวรมันทรงนับถือศาสนา พุทธเถรวาท ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อครั้งที่คณะสงฆ์ชาวมอญนำโดย พระชาปตะ เดินทางไปลังกานั้น มีเจ้าชายกัมพูชาองค์หนึ่งร่วมเดินทางไปด้วย สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พระชาปตะเป็นผู้ก่อตั้งพุทธเถรวาท แบบสิงหลในดินแดนมอญเมื่อ พ.ศ.๑๗๓๓ ซึ่งสอดคล้องกับกับหลักฐานของ หม่อมทินอ่อง ว่า พวกพระสงฆ์ได้นำเอานิกายใหม่จากลังกาเข้ามาเผยแผ่ใน ดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยาและกัมพูชา

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า กัมพูชานั้นนับถือทั้งพุทธหินยาน มหายานและฮินดู ซึ่งเป็นอิทธิพลอินเดีย ปราสาทนครวัดของพระเจ้ายโสวรมันได้แสดงความยิ่งใหญ่ ของความเป็นกัมพูชาแล้วยังแสดงถึงอิทธิพลของอินเดีย การนับถือศาสนายัง แบ่งแยกที่ค่อนข้างชัดเจนกล่าวคือ ศาสนาฮินดูยังเป็นศาสนาของคนชั้นสูง

ส่วนราษฎรนับถือศาสนาพุทธ กษัตริย์เขมรนิยมสิ่งก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่แล้วยังนิยม การทำสงครามขยายอำนาจซึ่งไม่เป็นผลดีต่ออาณาจักรเท่าใดนัก จนเปิดโอกาส ให้พวกจามเข้ามายึดนครวัดได้แม้ว่ายุคของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สามารถขับได้ จามออกไปได้แต่ก็ต้องสร้างเมืองหลวงใหม่คือ นครธม

(ภาพ :รศ.ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์)

ความยิ่งใหญ่ของนครวัด นครธม

การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เพราะพระสงฆ์ ในศาสนาพุทธหันยานเข้าถึงประชาชนจึงทำให้ศาสนาพุทธเถรวาทเป็นศาสนา ของประชาชนอย่างรวดเร็ว ในที่สุดก็สามารถเข้าไปแทนที่มหายานและฮินดู เมื่อประชาชนหันมานับถือศาสนาพุทธหันยาน อำนาจของกษัตริย์ลดลง ประกอบกับ การโจมตีของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาและจาม ทำให้อาณาเขตของกัมพูชาแคบลง และไทยสามารถยึดนครวัดได้ จนทำให้กัมพูชาต้องย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่พนมเปญ

กัมพูชาไม่สามารถสร้างคามยิ่งใหญ่ได้อีกและเลิกสร้างปูชนียสถานอีกต่อไป (ม.ร.ว.จีรวัดมน์ จักรพันธ์, ๒๕๑๑ : ๙-๑๕) แต่พุทธศาสนาเถรวาทสามารถช่วยบรรเทาความเข้มงวดของการแบ่งชนชั้นของประชาชนในสังคมครั้งโบราณลงได้

กษัตริย์พุกามกับการสร้างพุทธอาณาจักร

จากข้อเขียนของ กอร์ดอน ลูซ แสดงให้เห็นว่าชาวมรามา (มรันมา) มีปรากฏในศิลาจารึกของมอญ พ.ศ.๑๖๔๕ ซึ่งใช้คำว่า มีรมา หรือเมียน เป็นชื่อที่จีนใช้เรียกคนในประเทศนี้ ก็แสดงว่าเป็นชื่อที่คนพม่าเรียกชื่อของตนเองตั้งแต่เริ่มสร้างอาณาจักรขึ้นในรูปของ สมาพันธรัฐ คือการรวมเอาชนเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่แถบยกอกสีและมินบูเข้าด้วยกัน เป็นหมู่บ้านทั้ง ๑๑ และเรียกว่าทัมพูทูป หรือประเทศทองแดง ซึ่งใช้เป็นนามาภิไธยของกษัตริย์พม่าต่อมาจนถึง พ.ศ.๒๔๒๘

พุกาม ดินแดนแห่งเจดีย์ ๔๐๐๐ องค์

แม้ว่าการถือกำเนิดอาณาจักรพุกามยังสับสน แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า พระเจ้าอโนรธาหรือพระเจ้าอนुरुท เป็นกษัตริย์องค์แรกปรากฏหลักฐานที่เป็นตำนานว่าทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.๑๕๘๗-๑๖๒๐ เป็นกษัตริย์ที่สามารถสร้างความยิ่งใหญ่และมั่นคงให้กับพุกาม พระองค์ทรงเป็นทั้งนักรบและนักปราชญ์มีความเฉลียวฉลาดในการดำเนินนโยบายการเมืองการปกครอง (ดี.จี.อี.ฮอลล์, ๒๕๒๒ : ๑๘๕) การวางรากฐานที่มั่นคงให้กับอาณาจักรจึงทำให้พุกามมีอาณาเขตกว้างขวาง ทิศเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือถึงดินแดนรัฐฉาน (ไทใหญ่) ทางทิศใต้ถึงคอคอดกระ ทิศตะวันออกถึงเมืองยะไข่ ส่วนทางตะวันตกถึงตะวันออกของเบงกอล เท่ากับว่าอาณาจักรพุกามคือประเทศพม่าปัจจุบัน พระองค์โปรดให้สร้างแนวป้องกันซึ่งมีป้อมทั้งหมดประมาณ ๔๓ ป้อม (ดี.จี.อี.ฮอลล์ : ๑๔๔) อย่างไรก็ตามถือว่า เป็นเพียงเขตอิทธิพลของพระเจ้าอนुरुทเท่านั้น ไม่ได้เข้าปกครองอย่างจริงจัง (John, F.Cady, 1966 : 120)

กษัตริย์พุกามกับการสร้างพุทธอาณาจักร

เมื่อพระเจ้าอนुरुทสถาปนาอาณาจักรพุกามนั้นพระองค์ทรงเลื่อมใสในศาสนาพุทธมหายานสาขามันตรยาน ต่อมาเมื่อพระองค์ตีหัวเมืองมอญทางตอนใต้ของพม่าและยึดเมืองสะเทิม เมืองหลวงของมอญได้ (ดี.จี.อี.ฮอลล์ : ๑๔๓) พระเจ้าอนुरुทหันมานับถือศาสนาพุทธหินยานและสั่งให้กำจัดฝ่ายมหายาน โดยเฉพาะคณะสงฆ์ที่เรียกว่า ต้นตระ ซึ่งมีอิทธิพลอยู่ทางตอนเหนือของอาณาจักร ในขณะที่นั้น พระเจ้าอนुरुททรงอุปถัมภ์พระภิกษุมอญชื่อ ชิน อรหันต์ (Shin Araham) ซึ่งต่อมาได้เป็นพระสังฆราชองค์แรกของพุกาม ถือว่ามีบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างอาณาจักรของพระเจ้าอนुरुท ทรงแนะนำให้พระเจ้าอนुरुท เลิกนับถือลัทธิ อารี (ต้นตระ) และให้ส่งพระสงฆ์ไปคัดลอกพระไตรปิฎกที่เมืองสุธรรมวดี พระชินอรหันต์มีชีวิตรอยู่ถึง ๓ รัชกาล และยังเป็นมือขวาของพระเจ้ากัณยัณสิดดาด้วย มรณภาพในรัชกาลพระเจ้าอลองสิทฺฐู ซึ่งเป็นหลานของพระเจ้ากัณยัณสิดดาที่ประสูติจากสกลุโอรสของพระเจ้าอนुरुทกับพระธิดาของพระเจ้ากัณยัณสิดดา

พระชินป็นสะคู เป็นพระสังฆราชองค์ที่ ๒ แม้ไม่มีอำนาจในราชสำนักเท่าพระชินอรหันต์แต่ก็มีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด เกิดขัดแย้งกับพระเจ้านรปดีสิทฺฐจนหนีไปอยู่ล้งกาส่วนพระสังฆราชที่นำทูตไปล้งกาชื่อ พระอุตตราชิวะ

โดยความเป็นจริงพระเจ้าอนรุทท ทรงทราบว่ามอญมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพุทธจักรมาก พระองค์จึงมีพระประสงค์พระไตรปิฎกภาษาบาลีที่มอญมีถึง ๓๐ ชุด และยังทำให้พุทธกามสามารถติดต่อกับล้งกาโดยตรง แม้ว่าพุทธจักรของมอญในขณะนั้นถือว่าพุทธศาสนาหินยานไม่บริสุทธิ์ทั้งนี้เกิดจากการที่มอญตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกัมพูชาที่นับถือศาสนาหลากหลายปะปนกันทั้งมหายาน หินยาน ฮินดู ลัทธิวิษณุ ดังที่กล่าวมาผนวกกับความเชื่อเรื่องนาคา ยึดมั่นในเรื่องภูติผีเทวดา (ดี.จี.อี.ฮอลล์, : ๑๘๕-๑๘๘) แต่เมื่อพระอรหันต์เถรชาวเมืองอริมหัทนะ (พม่า) นำพระไตรปิฎกจากเมืองสุธรรมวดีตรวจสอบกับพระไตรปิฎกจากเมืองสิงหล เห็นว่าไม่แตกต่างกัน (ศาสนวงศ์, ๒๕๐๖ : ๙๗) แต่พระองค์ทรงกวาดต้อนชาวมอญเป็นจำนวนมาก ไปพุทธกามพร้อมกับพระเจ้า Makuta และพระราชาินี

พระพุทธรูปมะนุหะ
เชลยชาวมอญสร้าง

พระเจ้า Makuta และพระราชินีกษัตริย์มอญ
ได้รับการสักการะในฐานะ Nat ของพุทธกาม

การที่พระเจ้าอนรุทท หันมานับถือพุทธศาสนาเถรวาทนั้น นับเป็นความมุ่งหมายทางการเมืองประการหนึ่ง เพราะพระองค์ทรงปรารถนาที่จะรวมดินแดน

ทั้งตอนเหนือและใต้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยใช้พุทธจักรเป็นนโยบายหลัก เช่นเดียวกับศาสนาของมอญสมัยทวารวดี ด้วยเหตุนี้ทุกแห่งที่พระองค์รับชนะจะสร้างแผ่นอิฐจารึกบทสวดมนต์เป็นภาษาบาลีหรือสันสกฤต ทรงใช้พระนามาภิไธยเป็นภาษาสันสกฤตพระองค์แรก ทรงสร้างโบสถ์ วิหารที่ยิ่งใหญ่ พุกามกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนานิกายเถรวาท และยังเป็นที่ยอมรับของฝีมือทุกสาขา พระเจ้าอโนรุธ ทรงสร้างพุทธจักรให้มั่นคงเป็นเสาหลักในการเสริมอำนาจทางการเมืองของพระองค์ให้แข็งแกร่งมั่นคงยิ่งขึ้น พระองค์ ทรงเชื่อว่าพุทธศาสนาของมอญจะช่วยแก้ปัญหาข้อขัดแย้งในสังคมลงได้

ศิลาจารึกกัลยาณีได้กล่าวถึงพุทธจักรเถรวาทในพม่าว่า “มีพระเถรรูปหนึ่ง ชื่อ พระอุตตราชีวะ เป็นบุตรของชาวมอญรับศาสนามาจากวงศ์พระโสดนเถรกับพระอุตรเถรจากเมืองสุธรรมวดี “ซึ่งหลักฐานและเอกสารของพม่าเชื่อว่า สุธรรมวดีคือเมืองท่าของสุวรรณภูมิ และพระธรรมทูตของพระเจ้าอโศกฯ ทั้งสองรูปนี้ได้มาขึ้นฝั่งเผยแผ่พุทธศาสนาครั้งแรกที่เมืองนี้แล้วแผ่ขยายสู่เมืองอริมหัทตะ (พุกาม) พระอุตตราชีวะได้ไปบวชใหม่และเรียนพระไตรปิฎกที่ลังกานาน ๑๐ ปี กลับมาพม่าพร้อมกับพระสงฆ์ชาวลังกาอีก ๔ รูป ต่อมาพระสงฆ์ทั้ง ๔ รูปไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกัน เป็นเหตุให้คณะสงฆ์พม่าแตกแยกเป็น ๔ คณะใหญ่ ประกอบด้วย

๑. คณะพระสิวลีเถร

๒. คณะพระตามดินเถร

๓. คณะพระอนันตเถร

๔. คณะพระอรหันตเถร ซึ่งเป็นคณะที่มีอยู่เดิมบางที่ก็เรียกว่าปริมคณะ คือ คณะเดิม (ศาสนวงศ์ : ๙๙)

พระเจ้าอโนรุธ สามารถเอาชนะกษัตริย์มอญได้นับมีผลต่อวัฒนธรรมของพม่าเป็นอย่างยิ่งเพราะเชลยศึกมอญได้เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมมอญทั้งทางด้านการเมืองการปกครองโดยเฉพาะด้านศาสนา และอักษรศาสตร์ หลังจากปราบมอญได้แล้วพระองค์ได้ยกฐานะของกษัตริย์พม่าสูงส่งขึ้น โดยประกาศพระองค์เป็น จักรวาทิน (Chakravatin) หรือกษัตริย์แห่งจักรวาล พราหมณ์เข้ามามีบทบาท

อย่างสำคัญในการประกอบพระราชพิธีอัญเชิญเทพเทวาทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาสถิตในองค์กษัตริย์ ฐานะของกษัตริย์พม่าจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นเทวราชา แม้ว่าพม่าจะนับถือพุทธเถรวาทแต่ก็ไม่ได้เป็นหินยานอย่างบริสุทธิ์เพราะมีลัทธิความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องของวิญญาณ ภูตผีปีศาจที่พม่าเรียกว่า Nat : ซึ่งมีอยู่ถึง ๓๗ ตน ความเชื่อเรื่อง Nat นี้พม่าได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ แนท ที่สิงสถิตอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ท้องฟ้า ภูเขา ต้นไม้ฯลฯ และแนทที่เกิดจากวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายในลักษณะที่ถูกฆ่าตายหรือประสบอุบัติเหตุ เป็นต้น แนทประเภทนี้จะดุร้ายต้องได้รับการเช่นไหว้โดยถูกวิธีจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข ที่เมืองพุกามมีวิหารใหญ่ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อบูชาแนท โดยเฉพาะ

รัชกาลพระเจ้ากัณษิตตา (ครรชิต) พ.ศ.๑๖๒๗-๑๖๕๕

มีหลักฐานที่สามารถกล่าวได้ว่า “ผู้พ่ายแพ้กลับมีชัยเหนือผู้ชนะ” ก็คือ วัฒนธรรมมอญได้รับยกย่องอย่างสูงส่งในราชสำนักพุกามพระองค์ทรงชื่นชมวัฒนธรรมมอญมากถึงกับใช้ภาษามอญเป็นภาษาราชการ พระองค์ทรงจารึกทุกแห่งด้วยภาษามอญ เช่นศิลาจารึกที่เจดีย์เวสต์นคอกที่เมืองแปร และจารึกที่มรเจดีย์ จากศิลาจารึกของพระองค์นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการเป็นพุทธราชาแล้วยังแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างมอญทางใต้กับพม่าทางเหนืออีกด้วย (Maung, Tin Pe and Luce (trans), 1960 :: 1-27) ทั้งนี้พบว่าพระชินอรหันต์ ซึ่งเป็นพระสังฆราชในขณะนั้นได้ถวายคำแนะนำพระเจ้ากัณษิตตาเพื่อแก้ปัญหาในการนับถือพระวิษณุของมอญในพม่าภาคใต้ จัดให้พระวิษณุเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา ให้พระองค์ประกาศว่าพระองค์เป็นพระวิษณุในชาติปางก่อน เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระวิษณุต่ำกว่าพระพุทธเจ้า และไม่ได้ยิ่งใหญ่เกินกษัตริย์

ทางด้านความเชื่อของคนพื้นเมือง พระองค์ทรงใช้วิถีโคบายนี้ในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างเทพเจ้าพื้นเมืองทั้งหลายของพม่ากับพุทธศาสนา ให้มีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้นำสุโขทัยก็ได้ใช้วิธีเดียวกัน กล่าวคือ

การประกาศว่า “เทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งมวลเทพ (ผี) ทั้งหมดคือเจ้าแห่งภูเขาอันยิ่งใหญ่” (หม่อง ทินอ่อง : ๒๖) พระองค์ได้โปรดให้สร้างเสริมองค์พระธาตุเจดีย์ชเวดากองที่พระเจ้าอนุรุทธ ทรงสร้างไว้จนสำเร็จ บรรจุพระเขี้ยวแก้วจำลองที่กษัตริย์ลังกานำมาถวาย และยังทรงสร้างวัดอีกจำนวนมาก

พระธาตุชเวดากองบรรจุพระธาตุพระนลาฏพระพุทธเจ้า จากลังกา

พระเขี้ยวแก้ว จำลองจากลังกา วัดพระเขี้ยวแก้ว-พม่า

พระเจ้ากัณษิตตาไม่ได้แต่งตั้งพระราชกุมารเป็นพระยุพราชที่จะปกครองพุกาม ทรงโปรดให้เป็นอุปราชปกครองมณฑลเจ็ดเขา (ยะไข่กับฉวรวดี) แต่กลับทรงแต่งตั้งพระเจ้าอลองสิทธุ ซึ่งเป็นหลานที่ประสูติกับสลออุโอรสพระเจ้าอนุรุทธ กับพระราชธิดาของพระองค์ที่ประสูติจากพระอัศวมเหสีชาวมอญตั้งที่กล่าวมารายละเอียดจากจารึกมรเจดีย์ (พ.ศ.๑๖๕๖) ที่พระราชกุมารจารึกเมื่อพระองค์เข้าเฝ้าก่อนพระบิดาจะสิ้นพระชนม์ นับเป็นศิลาจารึกที่มีความสำคัญมาก แสดงถึงความศรัทธาในพุทธศาสนา พระราชกุมารทรงยกที่ดินพร้อมทาส ๕ หมู่บ้านที่พระราชบิดาเคยยกให้พระมารดาของพระองค์เป็นพุทธบูชา จารึกด้วยภาษา ๕ ภาษา คือภาษาบาลี สันสกฤต มอญ พม่าและปยู (Luce, 1950 : 15-16)

พระเจ้ากัณษิตตา ทรงยอมรับมอญเป็นครูทุก ๆ ด้านทั้งด้านภาษา ศาสนา ศิลปะ สถาปัตยกรรม ตลอดจนการชลประทาน การเพาะปลูก เช่นการปลูกข้าวเจ้าและถั่ว จากจารึกที่เจดีย์ Hthilainsin สร้าง พ.ศ.๑๖๕๐ ปรากฏข้อความ

ว่า “นักปราชญ์มอญมีความเฉลียวฉลาดมาก เขาถูกจับมาตอนที่อาณาจักรเขาถูกทำลาย” (Htinlainsgin Pagoda Inscription)

รัชกาลพระเจ้านรปติสิทฺฐ (พ.ศ.๑๗๑๖-๑๗๕๓) เป็นสมัยที่พม่าเป็นตัวของตัวเอง นักปราชญ์พุกามยุคนี้ต่างกระตือรือร้นในการศึกษาภาษาบาลีมีจารึกที่ผลิตออกมาในรูปของการวิจารณ์ผลงานไวยากรณ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก ในรัชกาลนี้เริ่มใช้ภาษาพม่าในศิลาจารึกแทนภาษามอญ บาลี และสันสกฤต นับเป็นความสำเร็จของการสร้างชาติของพม่า พระเจ้านรปติสิทฺฐ ทรงแต่งตั้ง พระชินป็นสะคุ เป็นสังฆราช นำคณะทูตไปลังกาพร้อมทั้งนำตำราไวยากรณ์บาลีซึ่งนักปราชญ์พุกามได้จัดทำขึ้นเพื่อนำไปแสดงต่อพระสงฆ์ลังกา สมณทูตชุดนี้ประสบความสำเร็จอย่างมาก

พุทธจักรพุกามสูญเสียดำนาจ

ตามประเพณีของฝ่ายมหาวิหารของลังกาพระสงฆ์ที่เข้าไปศึกษาพระธรรมวินัยต้องบวชใหม่ ในจำนวนนั้นมีพระมอญชื่อ จปฺภู หรือ (ชาปถะ) ร่วมในคณะด้วย และได้อยู่ถึงนาน ๑๐ ปี ต่อมาเมื่อพระสังฆราชมรณภาพพระจปฺภูเดินทางกลับพุกามพร้อมกับพระสงฆ์อีก ๓ รูป หนึ่งในนั้นเป็นพระราชาโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานของเซเดส์ ตามที่กล่าวมาในตอนต้น วงการสงฆ์เริ่มเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง พระจปฺภูมักจะตำหนิพระสงฆ์พม่าในที่สาธารณะชนว่า “เมื่อครั้งครูของอาตมา (พระอุตตราชีวะ) เป็นพระสังฆราชทรงจัดการเรื่องราวที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง แต่เวลานี้พระสงฆ์พม่ากลับยอมให้ข้าราชการเป็นผู้จัดการกิจการคณะสงฆ์ อาตมามีอาจร่วมประชุม สังฆกรรมกับพระสงฆ์ผู้ถูกวิตรอนสิทธิเหล่านี้ได้” ผลก็คือเกิดการแบ่งแยกในคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่าย และผู้นำอาณาจักรทรงอุปถัมภ์ทั้งสองฝ่าย (ดี.จี.อี.ฮอลล์ : ๓๓-๓๔) การที่พระจปฺภู ตั้งนิกายขึ้นใหม่โดยการนำพุทธศาสนาแบบลังกามาไว้ในพม่านั้น พระสงฆ์รูปใดจะเข้ามาสังกัดนิกายนี้ต้องบวชใหม่หมด ซึ่งโดยปกติการบวชใหม่จะใช้ในกรณีที่สงฆ์หละหลวมในพระวินัยปรากฏขึ้นในหมู่สงฆ์เท่านั้น นอกจากนี้ยัง

เกิดนิกายใหม่ขึ้นอีกนิกายหนึ่งคือ นิกายอรัญวาสี ถือปฏิบัติทางไสยศาสตร์ พระเจ้านรปติสิทฺฐทรงขอรับรองพระภิกษุมอญที่ทรงคุณวุฒิแต่พิการ ชื่อ พระธรรมวิลาส รวบรวมกฎหมายพม่าขึ้นเพื่อใช้แทนหนังสืออรรถคดี ที่พระเจ้าอลองสิทฺฐได้ทำขึ้น เรียกว่า ธรรมวิลาส เขียนด้วยภาษาบาลี ต่อมาได้มีการแปลเป็นภาษาพม่าและภาษามอญ (ดี.จี.อี.ฮอลล์ : ๕๔)

กล่าวได้ว่าปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พุกามกลายเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทที่สำคัญที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระภิกษุพม่าเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มแต่งคัมภีร์ธรรมกถา ตำราไวยากรณ์บาลีขึ้นก่อน เป็นการเลียนแบบพระภิกษุลังกา ซึ่งเชี่ยวชาญในภาษาบาลี ศิลาจารึกที่พุกามและตำนานในภาคเหนือของไทย กล่าวยกย่องว่า พุกามเป็นเมืองสำคัญในการศึกษาพระธรรมคัมภีร์ แม้ไว้ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ พุกามกำลังเสื่อมอำนาจและความเจริญทางวัฒนธรรม ไทยวนและสุโขทัยยังผูกพันทั้งการเมืองและวัฒนธรรมพุกามและมอญที่ทริภุญชัยอย่างแน่นแฟ้น (วินัย พงศ์ศรีเพียร, ๒๕๒๕ : ๑๘ และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๒๑-๒๔)

ปลายราชวงศ์พุกามกษัตริย์อ่อนแอนับตั้งแต่พระเจ้ากยัศวรครองราชย์ พ.ศ. ๑๗๗๗-๑๗๙๓ เป็นสมัยที่พุกามเริ่มเสื่อมลง ทั้งกบฏภายในและการคุกคามจากต่างชาติ (มองโกล) มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของอาณาจักร จนเป็นเหตุให้กษัตริย์ต้องยึดที่ดินที่บรรพบุรุษได้อุทิศถวายให้เป็นธรณีสงฆ์ จึงเกิดการโต้แย้งระหว่างสถาบันสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีเคยอยู่ในป่าอย่างสมถะ เมื่อได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนมาก ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางและเข้ามาสร้างวัดใหญ่ ๆ อยู่ตามในเมืองกว้านซื้อที่ดินเป็นของวัด Than Tun ได้กล่าวไว้ในบทความตอนหนึ่งว่า “พระสงฆ์ที่ไปเรียนมาจากลังกาไม่ได้รับความนิยมนิยม กลับปรากฏว่า พระสงฆ์ที่ได้รับการปฏิบัติจากประชาชนกลายเป็นพระฝ่ายอรัญวาสี (นิกายเดิม) มีคนสร้างกุฏิวิหารอยู่ในป่า โดยเฉพาะที่จังหวัด Monywa เป็นศูนย์กลางของสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี

วัดฝ้ายอรัญวาสีที่เมือง Monywa

พระมหากัสสป ถือว่าเป็นผู้นำฝ้ายอรัญวาสี ได้รับอุปถัมภ์จากครอบครัวขุนนางและบุคคลสำคัญๆ ในสมัยนั้น เป็นสาเหตุให้ประสบความสำเร็จในการขยายสาขาออกไปอย่างกว้างขวางดังที่กล่าวมา (Than Tun, 1959 : 67-68) หม่อม ทินอ่อง ได้กล่าวถึงความอ่อนแอของกษัตริย์ว่า “...ประชามติต่อต้านการยึดครองที่ดินสงฆ์ทำให้พระองค์ต้องคืนที่ดินดังกล่าว...พระองค์เริ่มสร้างวัดแต่ก็ไม่สำเร็จเพราะไม่มีผู้เชี่ยวชาญควบคุมการก่อสร้างและไม่มีเงินจะจ่ายค่าแรงงานเพียงพอ พระองค์ไม่อาจจะเกณฑ์แรงงานเพื่อสร้างวัดให้สำเร็จได้...” (หม่อม ทินอ่อง, ๒๕๒๒ : ๔๐)

จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ย่อมแสดงให้เห็นว่า เมื่อบ้านเมืองมีปัญหา เสาหลักทั้งสองเสา คือสถาบันการเมืองและสถาบันสงฆ์ไม่สามารถเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ จึงหันไปเชื่อโชคกลางของขลังเพื่อช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ยากจากภัยสงคราม ในขณะที่นั้น พระสงฆ์เถรวาทใช้ไสยศาสตร์ เวทมนตร์คาถากันมากขึ้น ประกอบกับในช่วงเวลาเดียวกันอาณาจักรไทยวน สุโขทัยและอยุธยาทางตะวันตกเริ่มก่อตัวขึ้นมาแทนที่ความเจริญทางวัฒนธรรมพุทธศาสนาของรัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ธิดา สาระยา, ๒๕๓๗ : ๒๐)

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ พุทธศาสนาแผ่ขยายเข้ามาทั้งแบบหินยานและมหายาน บวชเชอลิเยร์ บันทึกไว้ว่า ปรากฎอิทธิพลของพุทธศาสนา

มหายานแถบนี้ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ จากนั้นก็รับนับถือหินยาน แม้จะกลับไปปรับพุทธมหายานแต่หินยานก็ยังได้รับการปฏิบัติอยู่ทั่วไปจนกระทั่ง พุทธศตวรรษที่ ๑๙ พุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกาสู่ภูมิภาคนี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์แห่งแคว้นสุโขทัย

การสร้างพุทธอาณาจักรสมัยสุโขทัย อยุธยาและล้านนา

ชุมชนที่รวมกันเป็นสังคมสุโขทัยเชื่อมโยงกันด้วยศาสนา มีศาสนาเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ทั้งประชาชนและผู้ปกครองต่างมีความสัมพันธ์โดยตรงกับพุทธศาสนา ฉะนั้นความเชื่อในศาสนาก็คือแหล่งบารมีของอำนาจษัตริย์ อันปรากฏในรูปของความเป็นธรรมราชาแบบสุโขทัย สังคมสุโขทัยก่อนได้รับพุทธศาสนาหลังลังกาวงศ์เป็นศาสนาประจำรัฐ คติความเชื่อของผู้คนในแถบนี้ เช่น พม่า ไทย กัมพูชา ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาแบบหินยานผ่านมอญ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ปรากฏอิทธิพลความเชื่อทั้งของพราหมณ์ มหายาน และหินยาน บริเวณประเทศไทยปัจจุบัน ในเวลาเดียวกันพุทธศาสนาแบบลังกาแพร่หลายอยู่ในพม่า พระมอญชื่อ ชาปตะ ได้ตั้งสำนักสงฆ์แบบลังกาขึ้นประมาณ พ.ศ.๑๗๓๓ และพระเจ้าชัยวรมันปรเมศวร (ชัยวรมันที่ ๗) อุกถัมภ์พุทธศาสนาเป็นทางการตั้งแต่ พ.ศ.๑๘๕๒ ดังที่กล่าวมา และพอจะเทียบเคียงได้ว่า หินยานแบบลังกาวงศ์ ควรผ่านเข้าสู่สุโขทัยอย่างน้อยปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ไม่ช้าไปกว่าต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙

การรับพุทธศาสนาหลังลังกาวงศ์เป็นทางการสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นแผ่ขึ้นมาจากทางใต้ ปรากฏหลักฐานในจารึกว่า พ่อขุนรามคำแหงทรง “โอยทาน” และยกย่องปู่ครูจากนครศรีธรรมราช พุทธกรรมดังกล่าวแสดงถึงนโยบายของรัฐที่ต้องการสนับสนุนคติศาสนาแบบลังกาวงศ์ พุทธศาสนาจึงมีใช้ของใหม่สำหรับดินแดนแถบนี้ สุโขทัยรับพุทธศาสนาผ่านมอญ ดังเช่น สมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ได้อาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชจากนครพัน ซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ในดินแดนมอญ จารึกหลักที่ ๗๔ และ ๖๒ กล่าวถึงพระสุเมธเถร ศึกษาอยู่ในสำนักมหาสวามี อุทุมพรเมืองมอญ ได้กลับมาเผยแผ่พระศาสนาในสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไท

ทรงปรับปรุงพุทธศาสนาลังกาวงศ์ตามหลักของมอญ

จากหลักฐานทางโบราณคดีปรากฏว่า เทวาลัยในเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัยได้ถูกเปลี่ยนเป็นพุทธสถาน ปะปนกับการเคารพนับถือผี เซเดส เรียกว่า “การเคารพนับถือผีแห่งชาติ” สันนิษฐานว่า พระขงพงศ์อันเป็นใหญ่กว่าผีทั้งหลาย คือที่รวมทางด้านจิตใจและความเชื่อถืออยู่บนเขาใกล้ราชธานี การเคารพบูชาทางพระพุทธศาสนาจึงมาจากประเพณีการถือผีแต่เดิม ด้วยเหตุนี้จึงนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงอิทธิฤทธิ์ด้วยวัตถุพิเศษ เช่น หินมีค่า ไม้จันทน์หอม ได้มีการรวมความเชื่อปฏิบัติเข้ากับวัฒนธรรมพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามสุโขทัยอยู่ในฐานะผู้นำด้านศาสนาที่รัฐรอบข้างถือเป็นแบบอย่าง เช่นที่เชียงใหม่ได้ปรับปรุงพุทธศาสนาโดยส่งทูตมาขอพระเถระผู้ใหญ่จากสุโขทัยไปช่วยวางแบบอย่างให้ ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสุโขทัยจึงขึ้นอยู่กับความเชื่อ ศาสนาและบุคลิกภาพของผู้นำมากกว่าการจัดรูปแบบการปกครองเพื่อรักษาขอบเขตของรัฐ

ลัทธิลังกาวงศ์ เป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมการใช้ชีวิตและการปกครองของสังคมสุโขทัยมาแต่เริ่มแรก ยอร์ช เซเดส มีความเห็นว่า ศิลปะแบบสุโขทัยเป็นศิลปะไทยทางศาสนาแบบแรกที่เจริญขึ้นบนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ความเชื่อในศาสนาคือแหล่งบารมีของอำนาจกษัตริย์อันปรากฏในรูปของความเป็น ธรรมราชาแบบสุโขทัย การสถาปنالังกาวงศ์เป็นศาสนาแห่งรัฐจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่กษัตริย์หรือผู้นำจะเข้ามาควบคุม จัดระเบียบสงฆ์ให้มีแบบแผน จึงทำให้สงฆ์เป็นกลุ่มเดียวกับฝ่ายปกครองแต่มีวัตรปฏิบัติอย่างสงฆ์ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์กับฝ่ายปกครองนี้เองคือพื้นฐานโครงสร้างอำนาจของสุโขทัย

รัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไท ทรงแต่งตั้งพระมหาเถระที่ไปบวชที่เมืองพินเป็นพระสังฆราช เช่น พระอนิมาทัสสี เป็นพระไตรโลกิตถิภคินิสถธรรมกิตติสังฆราชา ฟ่านักวัดป่าแดง เมืองศรีสัชนาลัย ส่วนพระสุมรเถรฟ่านักที่วัดป่ามะม่วงสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไทนอกจากทรงอุปถัมภ์แล้ว พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนามากจนถึงกับออกผนวชเป็นศาสนทายาท พ.ศ.๑๙๐๔ ที่วัดป่ามะม่วงสุโขทัย อันเป็นปีเดียวกับที่พระเถระทั้ง ๑๐ รูป เดินทางกลับมาจากเมืองมอญ พระองค์ทรงแสดงพระประสงค์ผนวชแบบพระมอญ จึงอาราธนา

พระสวามีแห่งเมืองพันเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอินมาทสี่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ทำมากลางพระคู่สวดทั้งหมดที่เป็นลูกศิษย์ของท่านมหาสวามี (จिरายู รัชนี, หม่อมเจ้า, ๑๙๖๗ : ๔๗, ๔๘) ขณะที่แปรพระราชฐานประทับที่เมืองศรีสัตนาลัย เมื่อ พ.ศ.๑๘๘๘ นั้นพระองค์ทรงพระนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีความรู้แตกฉานทั้งทางโลกและทางธรรม

หลังสมัยพระมหารธรรมราชาลิไท สุขโขทัยเผชิญกับอาณาจักรอยุธยา ซึ่งกำลังเติบโต (อยุธยาสถาปนา พ.ศ.๑๘๘๓) มีกษัตริย์ผู้สามารถพยายามสร้างแหล่งอำนาจใหม่ขึ้นในสังคม คือศาสนาและความเชื่อ สามารถแย่งฐานะผู้นำของสุขโขทัยมาได้ทีละน้อย บรรลุจุดมุ่งหมายเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถผนวชที่วัดจุฬามณี พิษณุโลก อยุธยาสามารถถึงสุขโขทัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจอยุธยา แม้อยุธยาจะเผชิญศึกสงครามกับพม่าและล้านนา แต่ก็กล่าวได้ว่า พุทธจักรอยุธยา เป็นที่ยอมรับในความเป็นปึกแผ่นมั่นคงดังจะเห็นได้ในสมัยพระบรมโกศ ได้ส่งพระอุบาลีไปสืบศาสนาให้กับลังกา ซึ่งเป็นยุคที่ศาสนาลังกาทดต่ำที่สุด เป็นที่รู้จักกันในนาม พุทธศาสนาลัทธิสยามวงศ์ หรือ อุบาลีวงศ์ เป็นที่ยอมรับกันในลังกาว่า พระอุบาลีมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อสถาบันพุทธศาสนาของลังกา

พระอุบาลี (วัดมัลลสะตะ ศรีลังกา) พระสงฆ์ไทยจากอยุธยา
ประดิษฐานพุทธศาสนาลัทธิสยามวงศ์

การสร้างพุทธอาณาจักรผู้นำในดินแดนภาคเหนือตอนบน

จากหลักฐานทางโบราณคดีและตำนานต่าง ๆ บ่งชี้ว่าดินแดนลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน แม่น้ำกกและแม่น้ำโขงเป็นดินแดนของพุทธศาสนาหินยานมาก่อน มีเจดีย์จำนวนมากที่เรียกว่า พระธาตุเจดีย์ เพราะเชื่อว่าบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า เช่น พระธาตุดอยตุง พงศาวดารโยนก ได้กล่าวถึงพระเจ้าอชุตราช กษัตริย์ลำดับที่ ๓ ราชวงศ์สิงหนวัติปกครองเมืองโยนกนาคพันธุ์นคร (ครองราชย์ พ.ศ.๑๔๕๔) หลังจากครองราชย์ได้ ๓ ปี มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อมหากัสสปเถร ได้นำพระบรมสารีริกธาตุพระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า) ของพระพุทธเจ้าจากเมืองปาตลีบุตร นอกจากนี้ลาวจังราชได้สร้างเมืองริมน้ำแม่สาย สร้างวัดสังฆาแก้วดอนตันหรือวัดสังฆาเงินยาง มีพระมหาเถรรูปหนึ่งชื่อ ญาณรังสี ได้นำพระบรมธาตุชานุกัง (กระดูกข้างเบือซ้าย) ของพระพุทธเจ้ามาจากเมืองปาตลีบุตร พระเจ้าลาวจังราชโปรดให้สร้างสถูปบรรจุพระบรมธาตุแล้วสร้างวัดขึ้นชื่อวัดเชียงมั่นข้างคู้ (พงศาวดารโยนก, ๒๕๒๖ : ๒๒๔, ๒๒๕)

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ ได้กล่าวถึงลาวเคียงสร้างเมืองหิรัญนครเงินยาง ได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาสดมภ์ เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่หลุมที่จะฝังเสาอินทขิล (เสาหลักเมือง) และกำแพงเมืองก็ให้รดน้ำมนต์ พระสงฆ์สวดมหาสมัย มงคลทั้ง ๗ และธรรมจักรฯ ขณะเดียวกันก็เอายันต์ตระกูลชื่อ “ฝนแสนห่าฟ้าทำลายกำแพงแสน” ไล่ลงไปในหลุมเสาอินทขิล เहारูปช้าง ม้า วัว ควาย ซึ่งทำด้วยทองคำฝังไว้ทั้ง ๔ ทิศ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ : ๘)

จากที่กล่าวมาเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนทางตอนเหนือโดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำโขงและแม่น้ำสาย เป็นชุมชนที่มีความเจริญทางวัฒนธรรม มีศาสนาเป็นเครื่องส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีนับตั้งแต่การเริ่มสร้างเมือง พระสงฆ์กับการเมือง การสร้างชาติเป็นความสัมพันธ์ที่ควบคู่กันมาอย่างต่อเนื่อง การอ้างว่าได้พระบรมสารีริกธาตุมาจากเมืองปาตลีบุตร ซึ่งเป็นเมืองสำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาที่พระเจ้าอโศกฯ ใช้เป็นที่สังคายนาพุทธศาสนาครั้งที่ ๓ นั้น จึงสันนิษฐานว่า ดินแดนในภูมิภาคนี้เป็นผลิตผลจาก

แนวความคิดที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกฯ ซึ่งอาจจะเป็นพ่อค้าอินเดียนำความคิดนี้มาเผยแพร่ก็ได้ประการหนึ่ง และอีกแนวทางหนึ่งคือ ดินแดนทางตอนใต้คือบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน แม่น้ำวัง ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลมอญต่างก็มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาของอาณาจักร รวมทั้งลังกา และมอญทางภาคใต้ของพม่า (ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น)

สรุปได้ว่า ศาสนาและความเชื่อของสังคมบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน แม่น้ำกก แม่น้ำสายหรือบริเวณที่เป็นจังหวัดเชียงรายปัจจุบันถือเป็นถิ่นเดิมของพญามังรายมาก่อนที่จะมาสร้างเมืองเชียงใหม่ดินแดนแถบนี้นับถือพุทธศาสนาหินยานแต่ก็ไม่ใช่หินยานบริสุทธิ์เพราะว่ายังปรากฏความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถาของขลัง มีพราหมณ์ ฤๅษี ถือเป็นชนชั้นผู้นำทางวัฒนธรรมและปัญญาชน ซึ่งก็มิได้มากนักแต่ละเมืองจะปรากฏฤๅษีซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการวางผังเมืองหรือสร้างเมือง ดำเนินชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวถึงฤๅษี ๕ ตน คือ วาสุเทพ สุกทันต อนุสิษฐ์ พุทธชฎิล และ สุพรม วาสุเทพ ฤๅษีอยู่ที่อุจจบรรพต (โดยสุเทพ) เป็นผู้สร้างบ้านขยายเมืองหริภุญชัย อนุสิษฐ์ฤๅษีสร้างเมืองศรีสัตตนาลัย พระสุพรมฤๅษีช่วยสร้างเขलगันคร ส่วนสุกทันตฤๅษี เป็นใหญ่อยู่ ณ เขาสมมอคคอน เมืองละโว้ แม้ตำนานจะไม่ได้กล่าวถึงบทบาทในการสร้างเมืองละโว้แต่บทบาทของฤๅษีตนนี้ก็มีสาระ คือไปช่วยวาสุเทพฤๅษีสร้างเมืองหริภุญชัยและส่งเสริมให้พระนางจามเทวีไปปกครองเมืองหริภุญชัย เขาสมมอคคอนมีความสำคัญไม่น้อยต่อการศึกษาของสามผู้นำไท คือพ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนงำเมืองและพญามังราย (ธิดา สาระยา : ๕๔, ๕๕)

นอกจากนี้ยังปรากฏชีผ้าขาวค่อนข้างจะมีบทบาทในสังคม ส่วนมากตำนานจะกล่าวถึงชีผ้าขาวว่าอยู่ในวัดเช่นเดียวกับพระสงฆ์ สถานะของชีผ้าขาวเป็นกึ่งฆราวาสกึ่งบรรพชิต มีหน้าที่รับใช้พระสงฆ์ และบางครั้งก็ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างพระสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ เช่นเวลาพระสงฆ์ต้องการสร้างถาวรวัตถุหรือเห็นสมควรจะบูรณะซ่อมแซมก็มักจะใช้ชีผ้าขาวหรือชีปะขาวไปกราบทูลกษัตริย์

หอพระแก้วขาว วัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูน
มณฑลที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระเสด็จมณี
(ภาพถ่ายประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๐)

พระธาตุหริภุญชัย (ภาพ อุบลพรรณ วรรณสัย)

เมื่อพญามังรายลงมาตีหริภุญชัยนั้น วัฒนธรรมของชุมชนทางบริเวณ
ลุ่มแม่น้ำปิงและน้ำวังดูจะไม่แตกต่างกันเพราะอิทธิพลพุทธศาสนาจากหริภุญชัย
ได้เข้ามาสู่ชุมชนตอนบนตั้งแต่ครั้งพระนางจามเทวี ระยะเวลาร่วม ๕๐๐ ปี ดินแดน
แถบนี้จึงเป็นดินแดนแห่งพุทธจักร มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางของ
สังคม ศาสนาของอาณาจักรโยนกจึงเป็นพุทธศาสนาหินยานที่มีลักษณะอ้อมช่อม
กับคติความเชื่อในท้องถิ่นเพื่อประสานประโยชน์แก่ทุกฝ่ายโดยมีพระสงฆ์ประสาน
สัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับผู้ปกครอง ให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน นอกจากนี้
ความสงบสุขของสังคมแล้วยังหมายถึงความมั่นคงทางการเมืองด้วย

การสร้างพุทธจักรในสมัยราชวงศ์มังราย

พุทธศตวรรษที่ ๑๙ นับเป็นศตวรรษของการล่มสลายของอาณาจักรเก่า
ที่เคยมีอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมมาก่อน เช่น อาณาจักรกัมพูชา ละโว้
หริภุญชัยและพุกาม พ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนงำเมืองและพญามังราย ต่างก็ช่วย
กันกำจัดอำนาจของมอญและเขมรให้หมดไปจากผืนแผ่นดินที่เป็นประเทศไทย
ปัจจุบัน และยังพยายามสร้างเป็นพุทธอาณาจักรเพื่อเสริมบารมีและความสามารถ
ของฝ่ายอาณาจักรด้วย พ่อขุนรามคำแหงกำลังแสวงหาศาสนาใหม่จาก
นครศรีธรรมราช เพราะเชื่อว่ารับมาจากลังกาโดยตรง ส่วนพญามังรายสร้าง

เวียงกุมกามและสร้างวัดกานโถมเพื่อให้พระมหากัสสปพำนักนั้นเชื่อว่าพระเถระรูปนี้เป็นชาวมอญ พระองค์จึงถวายคนมอญที่มาจากเมืองหงสาวดีพร้อมกับนางปายโคไ้ไว้ดูแลวัดกานโถม ดังปรากฏข้อความในตำนานว่า “พญามังราย แต่งวัดอุทฺถ์ทั้งหลายเป็นอุปการะแก่วัดกานโถม หื้อปักแดนแคว้นเก็บเบี้ย ว่านาปีไหน ๖ แสน ๒ หมื่นเบี้ย เป็นค่าจ้งหัน แคว้นแจม ๕ แสนเบี้ย เป็นค่ากิน แคว้นแซ่ซ้าง ๕ แสนเบี้ยไว้เป็นค่าหมากเจ้าภิกขุ...” พญามังรายกับนางปายโค ก็หื้อคนทั้ง ๕๕ บ้าน มี ๕๐๐ ครัว...เอาแต่เมืองหงสาวดี หยาดน้ำหมายทาน (อุทิศ) ไว้กับวัดกานโถม...” (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๒๕)

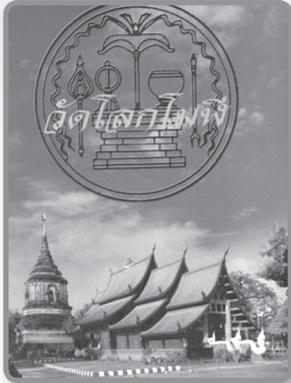
พฤติกรรมการถวายสิ่งของเครื่องใช้ทั้งแรงงานคนและสัตว์เลี้ยงแก่วัดนับเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำ ก้นมานานแล้ว อาจกล่าวได้ว่าดินแดนที่เป็นประเทศไทยมีประเพณีการกัลปนาหรือทางล้านนาเรียกว่า “เวนตาน” หรือหยาดน้ำหมายทานสิ่งของให้แก่วัดตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ (ระวีวรรณ ภาคพรต, ๒๕๒๕ : ๑๒) กรณีของพญามังรายชี้ให้เห็นถึงพระราชอำนาจของผู้นำในการสร้างและขยายชุมชนให้กว้างขวางขึ้น ตำนานได้กล่าวถึงพระเถระ ๔ รูป มาจากลังกา ได้นำพระบรมสารีริกธาตุ พร้อมกับต้นโพธิ์ ๔ ต้น มาถวายพญามังราย ตำนานกล่าวว่าพระองค์ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระพุทธรูปองค์ใหญ่ (พระเจ้าคำคิง) ส่วนต้นโพธิ์ให้แยกปลูกที่ตั้งยาง (น่าจะเป็นบ้านไต้ยาง ที่ อำเภอฝาง เชียงใหม่) ให้พระมารดาคือนางเทพคำชายและนางปายโคนำไปปลูกแทนต้นเดื่อที่ตายไป (วัดกานโถม) ปลูกที่รั้วนางหรือรั้วหน้าง (ประตูเชียงใหม่) และปลูกที่พันนาระการ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสันป่าตอง) (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๒๔)

ด้วยเหตุนี้พื้นฐานของวัฒนธรรมคนล้านนาต่อมาจึงเป็นการผสมผสานของวัฒนธรรมจากชาติต่าง ๆ ที่เคยมีอำนาจมาก่อนได้ผ่านการเลือกสรรถึงความเหมาะสมของผู้นำแล้วนับได้ว่าพญามังรายได้ปูพื้นฐานที่มั่นคงและเข้มแข็งทางด้านการเมืองและวัฒนธรรม การยกเอาเรื่องพระมหากัสสปได้แสดงธรรมเทศนาแก่พญามังรายถึงอันิสต์ของการค้าจุนพุทธศาสนาโดยยกเอาเรื่องของพระปฎิฐังคูลิที่ต่อนิวพระพุทธรูปแล้วทำให้มีฤทธิ์เดชมาก สามารถชนะศัตรู

(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๒๑) และในตำนานมูลศาสนากล่าวว่ “พญามังราย ยินดีในศาสนาพระพุทธเจ้าจักรไคร่กระทำบุญอันใหญ่ เป็นต้นว่า เจดีย... จึงให้อำมาตย์ทั้งหลายหาหินมาก่อเป็นสี่เหลี่ยมแต่ละด้านมีพระพุทธรูป ๑๔ องค์ และให้ใส่ตั้งแต่ยอดลงมา... ใส่ชื่อว่า กู่คำ ฉลองถวายทานเครื่องอัฐบริวารแก่คณะสงฆ์” (ตำนานมูลศาสนา, ๒๕๑๙ : ๓๐๗) ปัจจุบันคือวัดเจดีย์เหลี่ยม

พุทธจักรรัชกาลพระเจ้ากือนา

พระเจ้ากือนาครองราชย์ พ.ศ.๑๘๙๙-๑๙๒๙ พระองค์แสดงพระประสงค์ที่จะสนับสนุนพระสงฆ์ฝ่ายอริยวาสี เพราะเห็นว่ามิวัตรปฏิบัติเคร่งครัดกว่าและยังแตกฉานในพระไตรปิฎกอีกด้วย ดังนั้นเมื่อกิตติศัพท์ของพระเถระสุโขทัยที่ไปเรียนพระไตรปิฎกจากเมืองพันทัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความศรัทธาอุปสาทาอย่างมากของพระมหาธรรมราชาลิไทจนถึงกับออกผนวชเป็นศาสนทายาทกษัตริย์ล้านนาจึงโปรดให้ทูตพร้อมทั้งเครื่องบูชาไปอาราธนาพระอุทุมพร มหาสวามีจากเมืองพันทัน เพื่อให้มาประดิษฐานพุทธศาสนาที่เชียงใหม่บ้าง ปรากฏว่าพระมหาสวามีส่งพระลูกศิษย์ชื่อ พระอานันทเถร ชาวเมืองพันทันพร้อมลูกศิษย์รูปหนึ่งไปบวชมาจากลังกา กับพระสงฆ์อีก ๑๑ รูป มาแทน พระเจ้ากือนาทรงรับรองพระสงฆ์ทั้ง ๑๒ รูปให้พำนักที่วัดโลกโมฬี เชียงใหม่ (วงศ์ ลานนาไทย ๒๕๐๖ : ๑๐) ชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้ากือนาอาราธนาพระสวามีมาจากเมืองพันทันว่า “พระองค์มีพระประสงค์ที่จะให้พระภิกษุอริยวาสีมาอยู่ในนครเชียงใหม่ และอีกประการหนึ่งพระองค์ต้องการให้พระสงฆ์ได้รู้พระไตรปิฎกและสามารถทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง แต่พระอานันทเถรไม่ได้รับอนุญาตให้กระทำสังฆกรรม (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๑๐๘, ๑๐๙)

ได้รับการบูรณะ ๒๕๔๘
โดยพระญาณสมโภช (สมณศักดิ์ในขณะนั้น)
ปัจจุบันคือ พระเทพวราสีทธารจารย์
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพ

วัดราชมณเฑียร

ตำนานมูลศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “เจ้าโทตนอยู่สุโขทัย ชื่อว่าสุมนนั้น เป็นครูแก่เรา... มหาราชจงไปอาราธนา...มาเป็นประธานแก่สงฆ์...” (ตำนานมูลศาสนา : ๓๓๐) ในที่สุดพระเจ้ากือนาทรงแต่งตั้งหมีเงินกองเป็นราชทูตไปพร้อมกับปะขาวยอดกับปะขาวสาย พร้อมด้วยเครื่องมงคลราชบรรณาการไปถวายประมุขแห่งสุโขทัย พ.ศ.๑๙๑๒ พระสุมนเถรขึ้นมาเชียงใหม่พร้อมพระไตรปิฎกที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยฝากมาถวาย และพระสุมนเถรได้นำพระบรมสารีริกธาตุที่ได้จากเมืองบาง พระเจ้ากือนาทรงป่าวประกาศให้ประชาชนมาตั้งขบวนรับพระสุมนเถรและคณะตั้งแต่ตำบลแสนข้าวห่อเชียงเรื่อน เมืองหริภุชย ตำนานระบุว่าขบวนต้อนรับครั้งนั้นยาวถึง ๒ โยชน์ปลายคาวุต (ประมาณ ๓๒ กิโลเมตรกับ ๒๕ วา (วงศ์ ลานนาไทย : ๑๐) “วันนั้นพญาตนอุดมมีใจศรัทธาถวายบูชาด้วยข้าวตอกดอกไม้... ถัดนั้นหมู่พราหมณ์อันจบเพทพิเศษด้วยเชื้อชาติก็บูชาบ่น้อย...” (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : ๓๓๔) พระเจ้ากือนาทรงอาราธนาพระสุมนเถรเข้าพำนักที่วัดพระยืน ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของเมืองหริภุชย ตำนานได้กล่าวถึงวัดพระยืนว่าสร้างในสมัยพระเจ้าธรรมิกราชกษัตริย์หริภุชย ลำดับที่ ๓๓ (พ.ศ.๑๖๐๖-๑๖๑๑)

ชื่อวัดพุทธมหาสถาน ต่อมาเรียกวัดป่าไผ่หลวงและวัดพระยืนตามลำดับ (Sao Saimong Mangrai, 1981 : 1)

เจดีย์วัดพระยืน

(ภาพ : อุบลพรรณ วรรณลัย)

ศิลาจารึกวัดพระยืน

(ภาพ : จุลพงศ์ ชันติพงศ์)

ข้อน่าสังเกต การที่พระเจ้ากือนาไม่ได้ขอพระสงฆ์จากสุโขทัยโดยตรง แต่ต้นนั้น น่าจะมีเหตุผลทางการเมือง ทั้งนี้เพราะว่าระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับอาณาจักรล้านนาในขณะนั้น กล่าวได้ว่าทางล้านนามีความมั่นคงทางการเมืองมากกว่า แต่ในเรื่องของพุทธจักรแล้วสุโขทัยย่อมอยู่เหนือกว่า ดังนั้นถ้าล้านนាយอมรับศาสนาจากสุโขทัยก็แสดงว่าล้านนาเป็นเมืองบริวารของสุโขทัย และเหตุผลที่สำคัญกษัตริย์ล้านนามีพระประสงค์เช่นเดียวกับกษัตริย์สุโขทัยคือสร้างศาสนาของอาณาจักรขึ้นมารับรองอำนาจและบุญบารมีของกษัตริย์ การที่พระมหาธรรมราชาลิไททรงประสบความสำเร็จในด้านการสร้างพุทธอาณาจักรอย่างสูง นอกจากจะมีอิทธิพลต่ออุดมการณ์ของชาวพุทธแล้วยังเกี่ยวกับบุญบารมีซึ่งพระองค์ ทรงกล่าวถึงบุญบารมี ว่า “เป็นที่นิยมยกย่องของบุคคลในสังคมคนมีบุญต้องมีใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นำบุคคลอื่นบำเพ็ญทาน และเสียสละทรัพย์สินสร้างถาวรวัตถุ สาธารณประโยชน์และศาสนสถาน” นอกจากนี้ความเชื่อพุทธทำนายว่า พุทธศาสนาจะเสื่อมทุก ๑๐๐๐ ปี จนเสื่อมสูญไปเมื่ออายุ ๕๐๐๐ ปี

จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่เกิดความเคลื่อนไหวในวงการสงฆ์โดยทั่วไป รวมทั้งอาณาจักรล้านนาด้วย

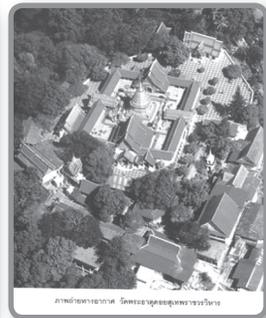
พระมหาธรรมราชาลิไท ทรงอนุญาตให้พระสุมนเถรพร้อมกับพระสงฆ์ ๕ รูป เพื่อจะสามารถทำสังฆกรรมบวชกุลบุตรได้ (ศิลาจารึกหลักที่ ๘ ประชุมจารึกภาคที่ ๒ : ๑๕๔) พ.ศ.๑๙๑๒ พระเจ้าก็อนาได้สร้างพระพุทธรูปยืนร่วมกับพระสุมนเถรที่วัดพระยืนจำนวน ๓ องค์ ต่อมาพระสุมนเถรได้กระทำอุปสมบทกรรมร่วมกับคณะของพระอนันทเถรที่มาจากเมืองพันบวชภิกษุ สามเณรชาวล้านนาเป็นครั้งแรกด้วยวิธี “สมมติที่สีมา” ในแม่น้ำปิงใกล้กับวัดจันทภาโน (Sao Saimong Mangra : ๑๐๓) ถือว่าพุทธศาสนาตามคติของรามัญได้วางรากฐานลงบนแผ่นดินล้านนาแล้ว อีกหนึ่งปีต่อมาพระเจ้าก็อนาโปรดให้สร้างศิลาจารึกขึ้นที่วัดพระยืน และทรงอุทิศภิกษุพระสุมนเถรขึ้นเป็น “พระมหาสุวรรณรัตนสามิ” (Sao Saimong Mangrai : ๑๐๓) พ.ศ.๑๙๑๔ ได้สร้างวัดที่ป่าไม้พยอมทางทิศตะวันตกของเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองออกไป ๕๐๐ วา ให้ชื่อว่า วัดบุปผารามสวนดอกไม้ เดิมเป็นอุทยานของพระองค์ให้พระสุมนเถรพำนัก (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๑๑๘) ส่วนพระบรมสารีริกธาตุ นั้นตำนานระบุว่า พ.ศ.๑๙๒๘ ได้บรรจุไว้ที่พระเจดีย์วัดบุปผารามสวนดอกไม้และอีกองค์หนึ่งบรรจุไว้ที่เจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพฯ

เจดีย์วัดสวนดอก พระอารามหลวง

วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

ภาพถ่ายจากอากาศ วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

กษัตริย์ล้านนาประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสร้างพุทธจักร เพราะวัดสวนดอกกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษา รูปแบบวัตรปฏิบัติพระสงฆ์วัดสวนดอก

เป็นแบบอย่างที่ถูกนำไปขยายผลตามหัวเมืองต่างๆ อย่างกว้างขวาง วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทุกอย่างไม่เฉพาะเรื่องของพระไตรปิฎกเท่านั้นทำให้วัดเป็นสถานที่สร้างคนที่มีคุณภาพให้แก่สังคมศาสนจักรกับอาณาจักรหรือสถาบันสงฆ์ กับสถาบันการเมืองต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จึงจะช่วยเสริมสร้างและค้ำจุนซึ่งกันและกัน

การสร้างพุทธจักรของพระเจ้าติโลกราช

พระเจ้าติโลกราชเป็นราชบุตรองค์ที่ ๖ ในจำนวน ๑๐ องค์ของพระเจ้าสามฝั่งแกน ตลอดรัชกาลนี้เกิดสงครามทั้งภายในและภายนอกอาณาจักร ศักยภาพในคือความขัดแย้งระหว่างพระเชษฐาและพระอนุชาของพระองค์รวมถึงขุนนางข้าราชการของพระราชบิดา ซึ่งล้วนแต่เป็นภัยต่อความมั่นคงในราชบัลลังก์ทั้งสิ้น แต่เนื่องจากพระองค์ได้รับความช่วยเหลือจากหมื่นโลกนคร ซึ่งมีศักดิ์เป็นอาร์ ช่วยปราบเสี้ยนหนามแผ่นดิน (โปรดอ่านรายละเอียดใน ยุพิน เข้มมุกด์ พุทธศาสนาสัมัยราชวงศ์มังราย, ๒๕๒๗) พระองค์ทรงหวาดระแวงคนใกล้ชิดจะคิดกบฏ เช่นกรณีของท้าวบุญเรือง ราชโอรสพระองค์เดียวที่ถูกท้าวหอมุกใส่ความเป็นกบฏ จนสั่งให้ประหารชีวิต หมื่นดงนคร เสนาบดีผู้ซื่อสัตย์ ต้องถูกประหารชีวิตเพราะระแวงว่าเอาใจฝักใฝ่ศัตรู คือพระบรมไตรโลกนาถแห่งอยุธยา กล่าวได้ว่าพระราชวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการในรัชกาลนี้แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายที่สนับสนุนพระองค์กับฝ่ายที่จงรักภักดีต่อพระราชบิดาของพระองค์ การขึ้นครองราชย์ที่ไม่ถูกต้องของพระองค์ ส่วนศิกระหว่างเมือง เช่น เมืองยอง หัวเมืองเงี้ยว พวกฮ่อ หลวงพระบาง เมืองแพร่ เมืองน่าน ศักดิ์ที่ยึดเยื้อยาวนานตลอดรัชกาลคือศึกกับพระบรมไตรโลกนาถแห่งอยุธยา

ทางด้านฝ่ายอาณาจักรนั้นพระเจ้าติโลกราชได้รับการติเตียนจากพระราชวงศ์ตลอดจนขุนนางข้าราชการในการขึ้นครองราชย์ที่ไม่ถูกต้อง น่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระองค์แสวงหาเครื่องมือที่จะมาช่วยเสริมสร้างให้พระองค์มีบุญบารมีและมีความชอบธรรมในสิ่งที่พระองค์กำลังปฏิบัติอยู่ ศาสนาจึงดูจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด คือการสร้างพุทธจักรให้เข้มแข็งเพื่อที่จะช่วยหล่อหลอมจิตใจ

ของคนที่ทั้งอาณาจักรให้ชื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระองค์ ประกอบกับความเลื่อมใสศรัทธาที่พระองค์มีต่อพระพุทธศาสนาจึงไม่เป็นการยากที่พระองค์จะเป็นองค์อุปถัมภ์ และเป็นผู้นำพสกนิกรสู่พุทธอาณาจักรของพระองค์

คณะสงฆ์จากเชียงใหม่ จำนวน ๒๕ รูป และอุบาสก (โยมอุปัฏฐาก) นำโดยพระญาณคัมภีระ (พระมหาคัมภีร์) วัดนันทาราม พระมหาเมธีกร วัดกุฎีคำ เป็นหัวหน้าคณะ พระสงฆ์คณะนี้อยู่ลี้ภัยมานาน ๔ เดือน จึงเดินทางกลับพระมหาสุทนต์สนเถระเป็นประธานสังฆะในลังกาขณะนั้น ได้ถวายพระพุทธรูปและลูกต้นศรีมหาโพธิ์ ๓ หน่อ พระบรมสารีริกธาตุ พระไตรปิฎกและพระสงฆ์ลังกาตามมาด้วย ๒ รูป คือ พระมหาวิกกมพาหุ กับพระมหาอุตตมปัญญา เพื่อมาเป็นอุปัชฌาย์ในการอุปสมบท (ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดง, ๒๕๑๙ : ๑๔) ปรากฏว่าคณะสงฆ์คณะนี้เกิดปัญหาขัดแย้งกับคณะสงฆ์ฝ่ายรามัญวงศ์หรือลังกาวงศ์เก่าของท่านสุมนเถระ จึงถูกห้ามเผยแพร่คำสอนในเขตเมืองราชธานี คือเมืองเชียงใหม่

ตำนานกล่าวว่าหลังจากพำนักอยู่ที่วัดเกาะป่าตึงได้สองปีก็แยกย้ายกันออกเผยแพร่คำสอนไปตามหัวเมืองต่างๆ เช่น พระมหาเมธีกรอยู่วัดพระยืน พระมหาสารีบุตรอยู่วัดพระธาตุหริภุญชัย พระมหาญาณคัมภีร์ได้กระทำอุปสมบทกรรมครั้งแรก ที่แม่น้ำวังวัดเชียงยี่ เมืองเขลางค์ ซึ่งมีพระมหาสังฆโมหี เป็นเจ้าอาวาส (ประชุมตำนานพระธาตุภาค ที่ ๑ : ๗๔) พระที่ได้รับการอุปสมบทครั้งนั้นคือพระจันทเถระชาวเมืองมอญ (หัวเมืองลุ่มแม่น้ำกก) ครั้งที่สอง ที่ทำน้ำบึง เมืองหริภุญชัย พระที่เข้าอุปสมบทคือ พระธรรมรักขิต พระธรรมรตนะ และพระญาณโพธิ ครั้งที่สาม ที่ทำยางพร้าว พันนาเชียงเรือก มีทำวัง ราชบุตรองค์ที่ ๕ ในพระเจ้าสามฝั่งแกน เป็นองค์อุปถัมภ์ ครั้งที่สี่ ที่ทำตลาดกุมกาม ผูกพัทธสีมาที่วัดบนซึ่งพระปิตุลาเทวีได้สร้างไว้ ครั้งที่ห้า ที่เกาะดอนแทน เชียงแสน มีพระมหาธรรมเสนาปติกุลวงศ์ เข้ารับการอุปสมบท และในปีเดียวกันคณะสงฆ์คณะนี้ได้สร้างวัดขึ้นทางตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงแสนใกล้กับวัดพระธาตุจอมกิตติ ชื่อวัดป่าแดง ครั้งที่หก ที่สุวรรณปาสานกะ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของดอยตอง เชียงราย พระเถระที่เข้าอุปสมบทครั้งนี้คือพระธรรมทินนะ (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๑๒๒, ๑๒๓)

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาลังกาวงศ์ใหม่ ได้วางรากฐานที่หยั่งรากลึกและมั่นคงตามหัวเมืองต่าง ๆ เป็นการแตกสาขาออกไปอย่างกว้างขวางในรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกน นับเป็นความต้องการที่สอดคล้องกันระหว่างฝ่ายสงฆ์ใหม่กับผู้นำฝ่ายอาณาจักรในการแสวงหาความถูกต้องชอบธรรมของตนเองประการหนึ่ง ประกอบกับคณะสงฆ์กำลังแตกแยกไม่เป็นหลักให้ประชาชนได้ยึดถือ จึงเป็นโอกาสดีที่ฝ่ายอาณาจักรจะสร้างศาสนาของพระองค์ขึ้นมาเพื่อความมั่นคงอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วอาณาจักรเช่นเดียวกับที่บรรพชัตถีย์พระเจ้ากือนาได้กระทำมาแล้ว ด้วยเหตุนี้คณะสงฆ์ฝ่ายลังกาวงศ์ใหม่ซึ่งต่อมาเรียกฝ่ายป่าแดง หรือฝ่ายสิงหล จึงได้รับเลือกให้เป็นผู้นำทางศาสนาของพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเปรียบเสมือนกองทัพธรรมเฉกเช่นพระเจ้าอโศกฯ ทรงปฏิบัติ

พระเจ้าติโลกราชครองราชย์ พ.ศ.๑๙๘๕ พระองค์และพระมารดาทรงโปรดให้รื้อราชมณเฑียรหลังเก่ามาสร้างวิหารให้พระมหาญาณคัมภีร์ พร้อมกับพระสงฆ์ฝ่ายสิงหลทั้งหลายในลำพูนพักอาศัยให้ชื่อว่า วัดราชมณเฑียร ส่วนวัดแกะปาตัง ให้สร้างเป็นอารามใหญ่ เรียกชื่อว่า วัดป่าแดงหลวง หรือวัดรัตนาราม หรือวัดป่าแดงมหาวิหาร เพราะสืบสายมาจากมหาวิหารของลังกา ให้สงฆ์ฝ่ายสิงหลซึ่งรับรูปแบบของสงฆ์ฝ่ายอรุณวาสิมหาวิหารแห่งลังกาได้พำนัก ต่อมา พ.ศ.๑๙๙๐ โปรดให้สร้างพระเมรุสำหรับปลงพระศพพระราชบิดาและพระราชราชมารดา (ราชวงศ์) พื้นเมืองเชียงใหม่, ๒๕๑๘ : ๒๗, ๒๘)

เจดีย์วัดป่าแดงมหาวิหาร (ร้าง)

พระอุโบสถวัดป่าแดงหลวง

วัดป่าแดง เชียงตุง ประเทศพม่า สายป่าแดงเชียงใหม่

วัดยางควง เชียงตุง สายวัดสวนดอกเชียงใหม่

ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดงได้กล่าวถึงพระเจ้าติโลกราชว่า ทรงโปรดให้สร้างวิหารหลังหนึ่งบนดอยทางตะวันตกเมืองเชียงใหม่ตามที่พระมหาญาณคัมภีร์ทูลขอเพื่อถวายสมเด็จพระธรรมกิติ ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ หลังจากนั้นพระมหาญาณคัมภีร์ก็กระจายคณะสงฆ์ลังกาวงศ์เข้าพำนักตามวัดต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ อาทิ ได้นำพระพุทธรูปที่ได้มาจากลังกาประดิษฐานที่วัดราชมณเฑียร ส่วนต้นศรีมหาโพธิ์และพระไตรปิฎกไว้ที่วัดป่าแดงหลวง พระจันทรังสี อยู่วัดป่าแดงหลวงพร้อมกับเป็นประธานสงฆ์เชียงใหม่ พระมหาเมธังกร อยู่วัดป่าตาล ซึ่งพระราชमारดาสร้างถวาย พระมหาญาณมงคล อยู่วัดราชมณเฑียร พระรัตนาค อยู่วัดนันทาราม และให้ปกครองวัดอีก ๔ วัด มีวัดพันเล่า (พันเตา) วัดกุฎีคำ

วัดเจติยาคำ และวัดหมื่นสาร ส่วนพระมหาญาณคัมภีร์ พระมหาญาณสิทธิและ พระจิตตหนูพร้อมด้วยพระสงฆ์ที่อุปสมบทตามคติลังกาอีก ๕ รูป จาริกไปตาม หัวเมืองทางเหนือ เริ่มตั้งแต่พะเยา เชียงราย เชียงแสน เชียงตุงจนถึงสิบสองพันนา (ชินกาลมาลีปกรณ์ : ๑๕๐)

พ.ศ.๑๙๙๙ หลังจากขึ้นครองราชย์ได้ ๑๔ ปี พระองค์โปรดให้สร้าง อารามริมแม่น้ำขานทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเมืองเชียงใหม่เพื่อให้พระมหา- อุตตมปัญญาเถร ซึ่งเป็นชาวสิงหลที่มาพร้อมกับคณะสงฆ์ล้านนาที่ไปลังกา สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน ในปีเดียวกันพระองค์ทรงสถาปนาพระธรรมเทศนาที่วัดป่าแดง มหาวิหารเรื่องอานิสสการปลุกต้นศรีมหาโพธิ์ พระองค์ทรงโปรดให้นำลูกต้นโพธิ์ จากวัดป่าแดงมาปลูกวัดใหม่ของท่านมหาอุตตมปัญญา ให้นามวัดใหม่นี้ว่า “วัดมหาโพธาราม” นอกจากนั้นกษัตริย์แห่งล้านนายังโปรดให้หมื่นด้ามพร้าคตเป็น แม่กองควบคุมการก่อสร้างวิหารโดยจำลองแบบจากพุทธคยา คือมีพระเจดีย์ ๗ องค์บนหลังคาวิหารซึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างอมิสเจดีย์ ทางทิศตะวันออก สร้างเรือนแก้วทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ สร้างสระน้ำ (สระมุจลินท์) บริเวณไม้ ผักจกทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ก่อกำแพงประตูโขง สิ่งก่อสร้างทั้งหมดสำเร็จในปี พ.ศ.๒๐๒๐ รวมเวลาก่อสร้าง ๒๑ ปี แล้วพระองค์ก็โปรดให้มีการประชุมพระเถร ผู้ใหญ่และคณะสงฆ์ฝ่ายป่าแดงที่เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ ร่วมร้อย กว่ารูปเพื่อตรวจสอบชำระพระไตรปิฎกที่วัดมหาโพธารามแห่งนี้ ดำเนินวัดเจติยอด เรียกว่า “อัฐมสังคายนา” สังคีตियวงษ์ ระบุว่าเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๘ ของโลก โดยมีพระธรรมทินเถร เจ้าอาวาสวัดป่าตาลเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พระเจ้าติโลกราช ทรงเป็นประธานฝ่ายฆราวาส พระไตรปิฎกฉบับนี้เป็นการใช้ตัวอักษรธรรมล้านนา เป็นครั้งแรก เพราะก่อนหน้านั้นพระไตรปิฎกและคัมภีร์โบบลานส่วนใหญ่บันทึก ด้วยตัวอักษรฝักขามจากสุโขทัยที่พระสมณเถรนำมาเผยแพร่

ทั้งสัตตมหาสถานและพระไตรปิฎก แสดงถึงอัจฉริยภาพของพระเจ้าติโลกราช รวมถึงอัจฉริยภาพของสถาปนิก ประติมากรและสถาบันสงฆ์ล้านนา โดยเฉพาะ การสร้างสัตตมหาสถานนับเป็นแห่งแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แสดงถึง

ความมีเอกราชทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมของล้านนา คติความเชื่อเรื่องการเสวยวิมุตติสุขของพระพุทธเจ้า ทำให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์เทียบเท่ากับพุทธคยา เท่ากับว่าพระเจ้าติโลกราชสร้างโพธิบัลลังก์และสัตตมหาสถาน ณ เมืองเชียงใหม่ให้กลายเป็นศูนย์กลางของชมพูทวีป

หัวเมืองชายแดนมีความสำคัญต่อความมั่นคงของราชบัลลังก์มาก พระองค์ทรงดำเนินนโยบายทั้งอาณาจักรและศาสนจักรไปพร้อม ๆ กัน เช่นเดียวกับรัชกาลก่อน ๆ โดยเฉพาะหัวเมืองทางเหนือ โปรดให้ร้อยขุนกับสิบอ้ายนำพระพุทธรูปทองทิพจากจอมทอง เชียงใหม่ ซึ่งมหาเถรเจ้าฟ้าหรั่งได้มาจากลังกา พร้อมกับต้นศรียาโพธิ์ไปมอบแก่วัดดอนแทน เชียงแสน ทรงอุทิศที่นาและข้าคนไว้กับวัดจำนวนมาก แล้วตั้งเป็นกฎหมายไว้ว่า “ใครที่จะมาปลูกสร้างทำกินในธรณีสงฆ์ ต้องแบ่งผลประโยชน์ ๑ ใน ๑๐ ส่วนให้วัด อันเป็นประเพณีมาตั้งแต่ครั้งพญามังราย บรรดาเจ้าเมืองและขุนนางต่างก็สร้างศาสนสถานถวายเป็น “นาบุญ” แต่พระองค์ตามพระราชประเพณี” (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ : ๑๗๑, ๑๗๒)

ความพยายามในการสร้างพุทธอาณาจักรของพระเจ้าติโลกราชจนได้รับการยอมรับว่า ล้านนาเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งและศาสนจักรก็มั่นคงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งการชำระอักษระในพระไตรปิฎก ในปี พ.ศ. ๒๐๒๐ ที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) นับเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ที่ศาสนา ลังกาวงศ์หรือนิกายสิงหล มีการปลุกเสกใหม่เกือบทุกวัดในเมืองเชียงใหม่ และปรากฏการณ์ใหม่เกิดขึ้นในรัชกาลนี้คือ การสร้างพระอุโบสถที่วัดป่าแดง สำหรับบวชกุลบุตรทั่วอาณาจักรทำให้สถาบันสงฆ์ทำสังฆกรรมร่วมกันได้ การสร้างพุทธอาณาจักรของพระเจ้าติโลกราชไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการสร้างอาณาจักรทางการเมืองของล้านนาซึ่งแผ่ขยายไปถึงสิบสองปันนา ทางใต้มีเขตแดนติดต่อกับอยุธยาของพระบรมไตรโลกนาถ และต่างก็ได้รับยกย่องว่าเป็น ยุคทองทั้งสองอาณาจักร ทั้งพระบรมไตรโลกนาถและพระเจ้าติโลกราชต่างแสดงพระองค์เป็นพุทธบุตรด้วยการออกผนวช ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของพุทธจักรย่อมหมายถึงความมั่นคงทางฝ่ายอาณาจักรด้วย

พุทธคยา

พระพุทธเมตตา

สถูปมหาสถานวัดมหาโพธาราม (เจดีย์ยอดพระอารามหลวง)

สรุป

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์การสร้างพุทธอาณาจักรในยุคจารีตบนผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ยุคทวาราวดีสืบเนื่องมาถึงสมัยหลังนั้น สะท้อนภาพการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในแถบนี้ค่อนข้างชัดเจน การเคลื่อนไหวในช่วงของกาลเวลายาวนานมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนมนุษย์ที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นอิทธิพลทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของรัฐที่เจริญกว่า โดยเฉพาะพุทธศาสนาเป็นแรงประสานให้เกิดเครือข่ายของวัฒนธรรมในวงกว้าง เชื่อมโยงกับกลุ่มชนที่อยู่ในรูปแบบเดียวกัน เช่น

การกัลปนา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อและศาสนา มีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของชุมชนสมัยโบราณในระดับหมู่บ้านจนเกิดการจัดรูปแบบของชุมชนเกิดใหม่ให้เข้ามาอยู่ในระบบการเมือง พระเจ้าอโศกมหาราชนับเป็นแบบอย่างที่ยุ่่นำในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นำมาปฏิบัติเจริญรอยตามคือการใช้กองทัพธรรมในการขยายแสนยานุภาพทางการเมืองโดยไม่ใช้สงคราม กุศโลบายที่ผู้นำในอาณาจักรต่าง ๆ นำมาใช้ต่างก็พยายามแสดงถึงการมีบุญบารมี ฉะนั้นความเชื่อในศาสนาก็คือแหล่งบารมีของอำนาจกษัตริย์อันปรากฏในรูปของความเป็นธรรมราชา พุทธราชาหรือจักรวาทิน. ปัจจุบันบ้านเมืองไม่ได้ปกครองระบอบเดิมผู้นำทางฝ่ายบ้านเมืองยั้งต้องมีคุณธรรมมากขึ้น สถาบันสงฆ์เป็นหลักทางจริยธรรมบ้านเมืองถึงจะเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข

๒ อักษรอ้างอิง

ประชากรกิจกรจักร, พระยา. **พงศาวดารโยนก**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓, พระนคร : หอสมุดวชิรญาณ. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าราชบุตร (วงศ์ ตะวัน ณ เชียงใหม่), ๒๕๑๖.

จำนง ทองประเสริฐ. **พุทธศาสนาในลังกาทวีป**. พระนคร : เลียงเชียงใหม่เจริญ, ๒๕๑๐.

ดี จี อี ฮอลล์. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. เล่ม ๑ แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยาและคณะ, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๒.

ธิดา สาระยา. **รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กำเนิดพัฒนาการ**. รวบรวมบทความจากวารสารเมืองโบราณ พ.ศ.๒๕๑๙-๒๕๓๔. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๗.

จำปา เยื้องเจริญ. เต็ม ทองมีเต็ม และ คงเดช ประพัฒน์ทอง. **วิเคราะห์ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญชัย** พระนคร : กรมศิลปากร. ๒๕๒๒.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระพรยา. **เรื่องประดิษฐานสยามวงศ์ในลังกาทวีป**. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๓

รวิวรรณ ภาคพรต. “การกับปนาในอาณาจักรล้านนาไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

แสง จันทรงาม. **พุทธศาสนาในลานนาไทย**. เชียงใหม่ : ทิพยเนตรการพิมพ์, ๒๕๒๓.

สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิต, เล่มที่ ๑๘, ๑๙.

พุทธพุกา พระพุทธญาณ. **ตำนานมูลศาสนา**. พระนคร : กรมศิลปากร. ๒๕๑๙.

รัตนปัญญา พระเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. แปลโดย แสง มนวิฑูร. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๐.

สำนักนายกรัฐมนตรี, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. ๒๕๑๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน** พิมพ์ครั้งที่ ๘ มหามกุฏราชวิทยาลัย.

๒๕๒๗.

สมหมาย เปรมจิตต์. **ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดง. ภาคปริวรรตลำดับที่ ๙.**

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คณะสังคมศาสตร์. ๒๕๑๘.

มหานาม, เถร. **มหาวงษ์พงศาวดารลังกาทวีป เล่ม ๑.-๓. ฉบับหลวง หอสมุดวชิรญาณ.**

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย. ร.ศ.๑๒๙.

จอห์น เอฟ. เคดี. **ไทย พม่า ลาวและกัมพูชา**. ภรณ์ กาญจนันษฐิติและชื่นจิตต์

อำไพพรรณ. แปล. กรุงเทพฯ, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

๒๕๒๐.

เชษฐ ติงสฺยชลฺธิ์, ผศ.ดร. “ประวัติมากรรมภาพเล่าเรื่องการเสวยวิมุตติสุขในประเทศ

อินเดีย”, ๖๐๐ ปี ชาตกาลพระเจ้าติโลกราช. เชียงใหม่, มรดกล้านนา

๒๕๕๒.

ศิวภรณ์ ชัยประสิทธิ์กุล. **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอดีตถึงปัจจุบันโดยสังเขป.**

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง. ๖๐๐ ปีชาตกาลพระเจ้าติโลกราช. เชียงใหม่.

มรดกล้านนา.๒๕๕๒.

วีไลเลขา บุรณศิริ. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนการเข้ามาของ**

ตะวันตก. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓.

สิงชะ วรณนสัย. **ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย ๒๕๑๖.**

ศิลาจารึกหลักที่ ๙ . **ประชุมจารึกภาคที่ ๒.**

สมคิด ศรีสิงห์. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์**. โครงการตำรามหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒพิษณุโลก. ๒๕๒๓.

ประวัติพุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ ๖๓๕ ปี พระบรมธาตุคู่อุยสุเทพ. ๒๕๔๙.

Luce, G. H.. **Mon of the Dynasty**. Rangoon. 1950.

วันรัตน์, สมเด็จพระม. **สังคีตยวงศ์**. กรุงเทพฯ. กรมการศาสนา. ๒๕๒๑.

โพธิรังสี, พระ **คำแปลจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒
แปลโดยพระปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ). พระนคร : , มิตรนรา
การพิมพ์, ๒๕๑๐.

Swearer, Donald K. **Wat Harpunjaya**.. Scholars Press. The American
Academy of Religion, 1976.

John, F. cady. **Southeast Asia**, It s Historical Development. New York.1964.

Mangrai, Saimong, Soa. TR. **The Pafang Chronicle and The Jengtung
State Chronicle**.University of Michigan. 1981.

Maung Tin, Pe, G.H. Luce. **The Glass Palace Clonicle of the King of Burma**.
Burma : Rangoon Up, 1960.

Rahula, Walpola. **History of Buddhism in Ceylon**. 3rd Century B.C-10 th
Century A.C 2nd, Columbo, 1956.

Tambiah, S.J. **World Congueror and Wolrd Renouncer**. Cambridge
University Press, 1976.

Arasaratnam, S. **Ceylon**. Prantice-Hall Inc.1964.

Coedes, George. **The Indianized Statees of Southeast Asia**. University of
Malaya Press, 1969.

ขอบคุณผู้เอื้อเฟื้ออุปถัมภ์

๑. อาจารย์จุลพงษ์ ชันติพงศ์ โรงเรียนสวนบุญโญปถัมภ์ ลำพูน
๒. คุณลักษณะณ์ บุญเรือง หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติศรีอยุธยา
๓. รศ.ม.ล.สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๔. คุณประวิทย์ วันตา Wanta Tour
๕. น.ส.อุบลพรรณ วรรณสัย นักวิชาการอิสระ